

॥ स्वदेश पूज्यते राजा । विद्वान सर्वत्र पूज्यते ॥

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था ईश्वरराव मोरे-पाटील कला वाणिज्य व विज्ञान महिला महाविद्यालय, दिघंची

ता. आटपाडी जि. सांगली

इंद्रभाग्य
वार्षिक नियतकालिका

सन २०२४-२०२५

Mob: 9421219797, 8275277959

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

ता. आटपाडी, जि. सांगली.

प्रेरणास्थान

कै. एकनाथराव मोरें-पाटील

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

ता. आटपाडी, जि. सांगली.

श्री.ईश्वरराव मोरे-पाटील

Founder Secretary

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

ता. आटपाडी, जि. सांगली.

सौ. स्वाती ईश्वरराव मोरे-पाटील

Chairperson

महाविद्यालयातील गुणवंत विद्यार्थींनी

मयुरी गायकवाड
बी कॉम
तीन प्रथम क्रमांक
शिवाजी विद्यापीठात
कॉमर्स शाखेत
प्रथम क्रमांक

कोमल मोरे
बी कॉम भाग ३
द्वितीय क्रमांक
शिवाजी विद्यापीठात
कॉमर्स शाखेत
तृतीय क्रमांक

B.Com I

मिरजकर मुसरत
प्रथम क्रमांक

सुकन्या मोरे
द्वितीय क्रमांक
B.Com II

निकिता ढोले
तृतीय क्रमांक

जागृती यादव
प्रथम क्रमांक

प्रतीक्षा मोरे
द्वितीय क्रमांक

रूपाली जरे
तृतीय क्रमांक

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

ता. आटपाडी, जि. सांगली.

महाविद्यालयातील गुणवंत विद्यार्थिनी

B.Sc III

कोमल जाधव
प्रथम क्रमांक

B.Sc II

ऋतुजा जर्ग
प्रथम क्रमांक

शुभांगी जरे
द्वितीय क्रमांक

हादिक
अभिनंदन

B.Sc II

तेजश्री शिंगारे
तृतीय क्रमांक

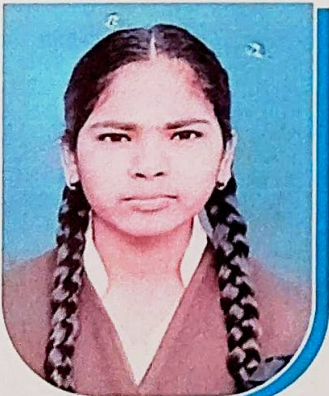
सानिका भोसल
प्रथम क्रमांक ८४.८५%

श्रुतिका जाधव
द्वितीय क्रमांक

हादिक
अभिनंदन

B.A.I

मईनकर गुड्डी
प्रथम क्रमांक

कीर्ती जाधव
द्वितीय क्रमांक

ऋतुजा जाधव
तृतीय क्रमांक

विद्यालयातील विविध उपक्रम

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

ता. आटपाडी, जि. सांगली.

विद्यालयातील विविध उपक्रम

इंद्रभाग्य

॥ स्वदेश पूज्यते राजा । विद्वान सर्वत्र पूज्यते ॥
इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

ईश्वरराव मोरे-पाटील कला वाणिज्य व विज्ञान महिला महाविद्यालय, दिघंची

ता. आटपाडी जि. सांगली

इंद्रभाग्य वार्षिक नियतकालिका

सन २०२४-२०२५

* संपादक मंडळ *

अध्यक्ष

प्र. प्राचार्य प्रा. सुनिल भिसे

* सहसंपादक *

प्रा. कु. यादव कविता

* संपादक *

प्रा. सुवर्णा मोरे

* विभागीय संपादक *

प्रा. वाघमारे सनी

प्रा. मोटे प्रज्वली

प्रा. मुलाणी आलिशा

* छायाचित्र *

प्रा. सरतापे पल्लवी

प्रा. सौ.जाधव रंजनी

प्रा. सानिका ऐवळे

* अहवाल *

प्रा. विजय ऐवळे

प्रा. वाघमारे सनी

इंद्रभाग्य

॥ स्वदेश पूज्यते राजा । विद्वान सर्वत्र पूज्यते ॥

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था
ईश्वरराव मोरे-पाटील कला वाणिज्य व
विज्ञान महिला महाविद्यालय, दिघंची
ता. आटपाडी जि. सांगली

- * नियतकालिकाचे नांव : इंद्रभाग्य
- * नियतकालिकाचा प्रकाशन कालावधी : २०२४-२०२५
- * नियतकालिका प्रकाशन वर्ष : १ ले
- * प्रकाशकाचे नांव व पत्ता : प्र. प्राचार्य प्रा. सुनिल भिसे
ईश्वरराव मोरे-पाटील कला,
वाणिज्य व विज्ञानमहिला महा.दिघंची.
- * मुद्रकाचे नाव व पत्ता : महाराष्ट्र ऑफसेट, आटपाडी
ता. आटपाडी जि. सांगली

इंद्रभाग्य या वार्षिक नियतकालिकात व्यक्त केलेली मते संबंधित लेखकाची असून त्यास महाविद्यालय व संपादक सहमत असेलच असे नाही.

॥ स्वदेश पूज्यते राजा । विद्वान सर्वत्र पूज्यते ॥

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

ईश्वरराव मोरे-पाटील कला वाणिज्य व विज्ञान महिला महाविद्यालय, दिघंची

ता. आटपाडी जि. सांगली

महाविद्यालय विकास समिती

सन-२०२३-२०२४

अ.नं.	सभासदाचे नांव	हुद्दा
१.	श्री. ईश्वरराव एकनाथ मोरे-पाटील	संचालक सचिव
२.	सौ. स्वातीताई ईश्वरराव मोरे-पाटील	संचालक सहसचिव
३.	श्री. प्रा. सुनिल माणिक भिसे	अध्यक्ष
४.	प्रा. कु. कविता महादेव यादव	सदस्य
५.	प्रा. श्री. विजय नंदकुमार ऐवळे	सदस्य
६.	प्रा. श्री. सनी उध्दव वाघमारे	सदस्य
७.	डॉ. सौ. सुर्वना नवनाथ मोरे	सदस्य
८.	श्री. सोपनराव दादासो काळे	(समाजसेवक)सदस्य
९.	श्री. सौरभ रामचंद्र आयवळे	(शिक्षकेत्तरकर्मचारी)सदस्य
१०.	श्री. अमोल सदाशिव बाड	(शिक्षकेत्तर कर्मचारी)सदस्य

....श्रध्दांजली ...

चालू शैक्षणिक वर्षात कला, क्रिडा, साहित्य, संगीत, चित्रपट, नाट्य, शैक्षणिक,
सांस्कृतिक, सामाजिक, सहकार, विज्ञान, वाणिज्य, कृषी, सैन्यदल
यामध्ये द्विगंत झालेले व दहशतवादी हल्यामध्ये शहीद
झालेले जवान व नागरिक या सर्वांना...

— श्रावण शुद्ध अष्टमि —

मराठी विभाग

गद्य विभाग

- १) एका पंचतारांकित हॉटेलची जन्मकथा :
- २) ती एक आई होती
- ३) स्त्री काल आणि आज :
- ४) मुलगी वाचली पाहिजे :
- ५) टाईम अकॉंट :
- ६) आत्मविश्वास :
- ७) बाप :

- कु. पाटील स्नेहल
- कु. मोरे नामाक्षी
- कु. जसग ऋतुजा
- कु. मिसाळ कोमल
- कु. जाधव किर्ती
- कु. बनगर वर्षा
- कु. प्रतिक्षा दिनकर माने

पद्य विभाग

- १) आजचे शिक्षण :
- २) महाराज पुन्हा परत या :
- ३) विझलो आज जरी मी :
- ४) तो बाप आसतो :
- ५) छत्रपती शिवाजी राजे :
- ६) जीवन :
- ७) सांग ना रे का ?

- कु. ढेरे सानिका
- कु. पवार साक्षी
- कु. जरे सानिका
- कु. मोरे कोमल
- कु. भोसले सानिका
- कु. तनुजा पुसावळे
- कु. जाधव श्रुती

* चारोळ्या *

- कु. रूपाली जरे
- कु. रूपाली माने
- कु. कोमल सावत

* विनोदी *

- मयुरी गायकवाड
जोक्स
गमतीशीर मुलाखत

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

वार्षिक महाविद्यालय अहवाल सन २०२४-२५

ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास ओळखून मा.ईश्वर मोरे-पाटील मध्ये कला, विज्ञान व वाणिज्य यांनी सन २०१८ महिला महाविद्यालयाची स्थापना केली. दुष्काळ निर्संगाची अवकृपा असलेल्या आटपाडी तालुक्यातील दिघंचीमधील हे एकमेव महिला महाविद्यालय आहे.

इंद्रभाग्य एज्युकेशन सोसायटी संचलित संकूलामध्ये ईश्वरराव मोरे-पाटील कला, वाणिज्य व विज्ञान महिला महाविद्यालय दिघंची, इंद्रभाग्य आदर्श प्राथमिक विद्यालय दिघंची, एकता मोरे-पाटील माध्यमिक विद्यालय, एकता मोरे - पाटील ज्युनिअर कॉलेज, पदमिनी इंग्लीश मिडियम स्कुल एकनाथराव मोरे-पाटील अध्यापक विद्यालय, श्रीमती पद्मिनी आय.टी.आय कॉलेज, पदमिनी कॉलेज ऑफ फार्मसी, श्रीमती पदमिनी इन्सिटिट्यूट ऑफ नर्सिंग अँड पॅरामेडिकल सायन्स, यशवंतराव चव्हाण मुक्त विद्यापीठ अंतर्गत अभ्यासकेंद्र, महाराजा आय.टी.आय कॉलेज, पंढरपूर इत्यादी शाखा सुरू आहेत.

महिला महाविद्यालयामध्ये सध्या इतक्या विद्यार्थ्यांनी शिक्षण घेत आहेत. २०२४-२५ या शैक्षणिक वर्षात शिवाजी विद्यापीठामध्ये कु.मयुरी रणजित गायकवाड हिने वाणिज्य शाखेत विद्यापीठात प्रथम क्रमांक मिळवला आहे तसेच मोरे हिने विद्यापीठात वाणिज्य तृतीय क्रमांक मिळवला आहे. तसेच एन.टी. एस. सी. ओ.बी सी, एस.बी. सी या विद्यार्थ्यांना स्कॉलरशीप मिळाली आहे. शिवाजी विद्यापीठाने घेतलेल्या परिक्षेमध्ये बी.एस्सी या शाखेत कु ऋतुजा जरण, कोमल जाधव, कु प्राजका दिलीप भगन या मुलींनी विद्यापीठाची सलन शिष्यवृत्ती मिळवली आहे.

* प्राचार्यांचे मनीगत *

आपल्या दुष्काळग्रस्त ग्रामीण भागात शिक्षणाच्या संधी अत्यंत मर्यादित आहेत. विशेषतः वाड्या-वस्त्यावरील मुलींसाठी उच्च शिक्षणापर्यंत पोहोचणे ही आजही एक मोठी आव्हानात्मक बाब आहे. हीच सामाजिक वास्तवता लक्षात घेऊन, ग्रामीण भागातील मुलींच्या शिक्षणात सक्रिय सहभाग घ्यावा, या उच्च हेतूने या महाविद्यालयाची स्थापना करण्यात आली.

महाविद्यालय सुरू करताना केवळ शिक्षण देणे एवढाच उद्देश न ठेवता मुलींना शिक्षण घेता येईल असे अनुकूल, सुरक्षित व सुलभ वातावरण निर्माण करणे हे आमचे प्रमुख ध्येय राहिले आहे. प्रवासाची कोणतीही साधने नसलेल्या वाड्या-वस्त्यांवरील मुलींना शिक्षणाच्या प्रमुख प्रवाहात आणण्यासाठी संस्थेने स्वतःची बससेवा सुरू केली. या बससेवेमुळे दुर्गम भागातील मुलींना एकत्र आणून माफक दरात शिक्षणाची दारे खुली झाली आहेत.

त्याचप्रमाणे, ज्या मुलींना घरून रोज येणे शक्य नाही, परंतु ज्यांच्यात शिक्षणाची तीव्र इच्छा व क्षमता आहे, अशा विद्यार्थिनींसाठी सुरक्षित व शिस्तबद्ध वस्तीगृहाची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. त्यामुळे पालकांचा विश्वास वाढला असून अनेक मुलींची शैक्षणिक स्वप्ने साकार होण्यास मदत होत आहे.

आज हे महाविद्यालय केवळ शिक्षण देणारी संस्था न राहता, ग्रामीण भागातील मुलींच्या सर्वांगीण विकासाचे केंद्र बनत आहे, याचा मला विशेष अभिमान वाटतो. विद्यार्थिनी, प्राध्यापक, कर्मचारी, पालक व संस्था व्यवस्थापन यांच्या सामूहिक प्रयत्नांतूनच ही वाटचाल शक्य झाली आहे.

महाविद्यालयाच्या या मासिकद्वारे विद्यार्थिनींच्या कलागुणांना, विचारांना व सर्जनशीलतेला व्यासपीठ मिळत आहे, ही अत्यंत आनंदाची बाब आहे. हे मासिक सर्व वाचकांना प्रेरणा देईल आणि आपल्या महाविद्यालयाच्या सामाजिक बांधिलकीचे दर्शन घडवेल, अशी मला खात्री आहे.

सर्वाना उज्वल भविष्यासाठी शुभेच्छ..!

प्राचार्य

श्री. सुनिल माणिक भिसे

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

* संपादकीय मनोगत *

'इंद्रभाग्य' चा १ला वार्षिक अंक सादर करताना मला मनस्वी आनंद होत आहे. शिवाजी विद्यापीठामध्ये कॉलजने यशाचा तुरा खोवला आहे.

'इंद्रभाग्य' या लेखाविषयी मला म्हणावयासा वाटते.

'खडकांना फोडून पावले झिवली

माळरानावर फुलापाखरे बागडू लागली'

कोणत्याही महाविद्यालयांचा आरसा म्हणजे महाविद्यालयाचे नियतकालिक होय. नियतकालिकाच्या आरसा म्हणजे महाविद्यालयाचे नियतकालिक होय. नियतकालिकाच्या माध्यमातून विद्यार्थीनीच्या भाव विश्वाला शब्द रूपाने व्यक्त करणारे साधन म्हणजे नियतकालिक होय.

महाविद्यालयीन जीवन म्हणजे तरुणाईचा अखंड जल्लोष....सळसळता उत्साह, फुलपंखी दिवस, स्वप्नांना वास्तवात आणण्यासाठीची धडपड! याच विद्यार्थ्यांकडे आशेने पाहणारे पालक व शिक्षकवंद तरुणांच्या मनात उमलणारे भावविश्व - अनुभवविश्व शब्दबद्ध करण्याचा केलेला प्रयत्न म्हणजे विविध विषयांवरील उत्सफूर्त लेख व कविता विद्यार्थ्यांच्या या साहित्यातून त्यांची विचार करण्याची पध्दती व जीवनाकडे पाहण्याचा त्यांचा दृष्टीकोण लक्षात येतो. जीवनाकडे पाहण्याचा त्यांचा दृष्टीकोण लक्षात येतो.

या प्रसंगी प्रकाश बाबा आमटे चित्रपटातील गीत आठवते .

'तु बुध्दी दे-तु तेज दे !! नवचेतना विश्वास दे !

जे सत्य सुंदर सर्वथा, आजन्म त्याचा ध्यान दे..!

हीच प्रार्थना..!

मा.संस्थाचालक मा.सहसचिव मा.प्राचार्य,प्राध्यापक शिक्षक,शिक्षकेत्तर कर्मचारी,विद्यार्थी या सर्वांनी केलेल्या अथक प्रयत्नांच्या प्रतिबिंबाची नोंद या अंकात आहे. मा.प्राचार्य सुनील भिसे सरांनी अंकाच्या संपादनाची जबाबदारी विश्वासाने माझ्यावर सोपावली मला पूर्णपणे स्वातंत्र्य दिले त्याच्या बहुमोल मार्गदर्शनामुळे अंक परिपूर झाला.

तसेच सहसंपादक प्रा.कविता यादव मॅडम यांनी मला अंक साकार होईपर्यंत मोलाची साथ दिली. नेटके व नेमकेपणाने सहकार्य केले. हे मी विसरू शकत नाही.तसेच संपादक मंडळातील माझे सर्व सहकारी प्राध्यापक बंधु -भगिनी या सर्वांनी आपली जाबबदारी साभाळत मनापासून सहकार्य केले आहे. हा अंक देण्यात व उत्कृष्ट होण्यासाठी आटपाडी येथील महाराष्ट्र ऑफसेट यांना मी मनापासून धन्यवाद देते.हा अंक पूर्णत्वापर्यंत जाण्यासाठी प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्षरित्या ज्यांनी सहकार्य केले अशा सर्वांचे मी मनापासून आभार मानते.

धन्यवाद...

प्रा. मोरे एस.एन.

संपादक

एका पंचतारांकित

हॉटेलची कथा

ही शंभर वर्षांहून देखील जुनी कथा आहे. त्या काळी भारतावर ब्रिटीशांचे राज्य होते. मुंबईमध्ये वॅटनसन नावाचे एक प्रसिध्द हॉटेल होते. तिथे ग्राहकांना दिली जाणारी सेवा अत्यंत उच्च दर्जाची होती. त्या दर्जानुसार त्यांच्या किमती देखील तितक्याच उच्च होत्या. सामान्यजनांना अजिबात न परवडण्या इतक्या उच्च. त्यामुळे सामान्यजन लांबूनच त्याचे नेत्रसुख घेत असतं. एकेदिवशी एक पारशी युवक त्या हॉटेलात शिरला पण चौकीदाराकडून त्याला स्पष्ट शब्दांत सांगितले की हे हॉटेल गोऱ्या साहेबांसाठी आहे. काळ्या सावळ्या भारतीयांना इथेबंदी आहे. तू श्रीमंत असशील पण हे श्रीमंताऐवजी कातडीच्या रंगाला जास्त महत्व दिले जाते. असे म्हणून त्याच्या बखोटीला धरून बाहेर काढण्यात आले. बाहेर जातेवेळी तो युवक देखील तितक्याच स्पष्ट शब्दात म्हणाला मी निज्ञालो पण एक लक्षात ठेव. मी या हॉटेल पेक्षा उत्तम दर्जाचे हॉटेल थोड्या दिवसातच सुरू करीन. त्या हॉटेलमध्ये फक्त भारतीयांनाच प्रवेश असेल. शिवाय भारतीयांची सेवा करणारा नोकरवर्ग तुझ्याप्रमाणे गोऱ्या कातडीचा असेल त्याचे बोलणे ऐकून तिथे जमलेले गोरे लोक कुचेष्टेने हसत होते.

घरी गेल्यावर त्या युवकाने आपल्या भाऊबंदांना आपला अपमान वर्णन करून सांगितला त्यांना देखील वाईट वाटले. पण नवीन हॉटेल सुरू

पारशी भाषेमध्ये भारतखाना म्हणजे उपहारगृह त्याने आपल्या भाऊबंदांना देखील खड्या शब्दांत सुनविले माझा निश्चय अगदी पक्का आहे. नवीन भारतखाना नक्की सुरू होणार. त्यानंतर तो युवक कामाला लागला. मुंबई मधील प्रतिष्ठीत समजला जाणारा विभाग म्हणजे अपोलो बंदर येथे त्याने मोठी जमीन खरेदी केली.

परदेशातून नावाजलेले इंजिनियर व आर्किटेक्ट यांची नेमणूक झाली. एक मोठे वैभवशाली हॉटेल उभे राहिले. भारतात विजेच्या दिव्यांचा उपयोग सर्वप्रथम या हॉटेल मध्येच करण्यात आला. अमेरिकेमधून विजेचे पंखे मागवून ते या हॉटेलमध्ये बसविण्यात आले. जर्मनीमधून विजेवर चालणार पाळणे (लिफ्ट) मागवून त्यांची स्थापना करण्यात आली. तुर्कस्थान मधून रचनाचे हौद (रब) नळाच्या तोट्या इ. मागवून त्यांची स्थापना करण्यात आली. फ्रान्समधून दिव्यांचे शोभिवंत झुंबर मागवून ते बसविण्यात आले. त्याकाळी स्वप्नाप्रमाणे भासणाऱ्या सुखसोर्स त्या हॉटेलमध्ये उपलब्ध होत्या. सन १९०३ मध्ये या हॉटेलचे उद्घाटन झाले. खास भारतीयांच्या सेवेसाठी बांधण्यात आलेल्या या हॉटेलचा एकुन बांधणी खर्च होता साडेचार कोटी रुपये आधी निश्चय केल्या प्रमाणे भारतीयांच्या सेवेसाठी ब्रिटीश बटलरांची नेमणूक करण्यात आली. आपल्या निश्चय सत्यात उतरविण्यात या पारशी युवकाचे नांव भारतीयांची मान अभिमानाने उंच व्हावी

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

त्या हॉटेलचे नाव ताज हॉटेल. त्या काळी त्या हॉटेलची जो दर्जा होता तो आज देखील टिकून आहे. ग्राहकांच्या उत्कृष्ट सेवेच्या बाबतीत या हॉटेलची सर अन्य कुणाला नाही आज टाटा समुहाची भारतामध्ये २५ व परदेशात १५ हॉटेल्स आहेत. इथे विशेष नमूद करण्यासारखी बाब म्हणजे या समूहाचा जो निव्वळ नफा होतो. त्यातील ६० टक्के भाग बॉम्बे कॅन्सर हॉस्पिटल व इतर वैद्यकीय संस्थांना गरीबांवर मोफत औषधोपचार करण्यासाठी दान दिला जातो.

प्रत्येकाच्या जीवनात आपल्याला प्रवेश न मिळणारे काही दरवाजे समोर येतातच. यावर तीन पर्याय आहेत. एक म्हणजे तो दरवाजा फोडून आत शिरण्याचे शौर्य दाखविणे. दुसरा पर्याय म्हणजे हतबल होऊन आपल्या नशिबा दोष देऊन रडत बसण्याचा मुखपणा दाखविणे. तिसरा पर्याय म्हणजे जमशेटजी टाटांप्रमाणे त्याहीपेक्षा मोठा व मजबूत दरवाजा बांधून ज्यांनी प्रवेश नाकारला त्यांचा अप्रत्यक्ष श्रीमुखात मारणे.

- पाटील स्नेहल प्रकाश

(B.Com.III)

चारोळी

चांगली मैत्रिण ही डोळ्याच्या

पापणीसारखी असते.

डोळ्यांला पापणीमुळे शोभा येते.

आणि जीवनाला मैत्रिणमुळे आकार मिळते.

रात्र नाही स्वप्न बदलतात

दिवा नाही वात बदलते

मनात असू दया

नेहमी जिंकण्याची आशा कारण

नशीब बदलो ना बदलो

पण वेळ मात्र नक्कीच बदलते.

जुन्या आठवणी ठेवायच्या साठवून अश्रु येतात
दाटून तु नका डगमगू हाच तर आहे जीवणाचा पाया

नसे कोणकोणाचे नाही मिळत

मैत्रीची छाया

शिक्षणात सुटला मैत्रीचा हात

करायला लागते संकटावर मात

जो ध्येयावर लक्ष ठेवतो तोच खरा शिकतो

ती एक आई होती

पावसाळ्याचे दिवस सुरु होते. पावसाने राज्यात थैमान घातले होते. जणू ढगांना झालेल्या कसल्यातरी दुःखामुळे ढग जोर-जोरात रडत होते. पावसाच्या सरीवर सरी कोसळत होत्या. घरातून बाहेर निघायची सोय नव्हती. आणि अशा परिस्थितीत अजय आणि मेघा त्यांच्या चारचाकी कार ने घरी निघाले होते. पावसामुळे समोरचे काही दिसत नव्हते, म्हणून अजय कार हळू चालवत होता. दोघांना घरी पोहचायला उशीर होणार होता. आणि पाऊस त्यांच्या वाटेत अजून बाधा घालत होता. दोघेही वैतागलेले होते पण निसर्गापुढे आजपर्यंत कोणाचे काही चालले आहे का ?

हळू हळू रात्र झाली होती. ढगाळलेल्या वातावरणामुळे काळोख अगदी गडद झाला होता. आता सरळ रस्ता संपून घाट उतार सुरु झाला. मध्येच काळ्या अंधाराला चिरत एखादी वीज जणू पावसाच्या प्रचंडतेची जाणीव आजय आणि मेघाला करून देत होती. पावसाळ्याचे दिवस चालू असल्याने गाड्यांचा वावर देखील कमी झाला होता. घाट उतारावरील एका वळणावर अजय ने गाडीला जोरदार ब्रेक लावला जोरदार आवाज झाला कार थोडी घसरली त्या धक्याने कारच्या हेड लाईट बंद पडल्या कार देखील घाटाच्या मध्यावर बंद पडली. मेघाला क्षणभर सुचलेच नाही काय झाले ते, ती कावरी बावरी होऊन अजयवर ओरडली. पण अजयला काळोखात जे दिसले ते मेघाच्या डोळ्यांनी पाहिलं नव्हतं आणि चमकणाऱ्या

विजांच्या पांढऱ्या प्रकाशात त्याला एक बाई कारच्या पुढे उभी असलेली दिसली. अंगावरील कपडे फाटलेले होते, डोक्यातून रक्त येत होते, हात-पाय रक्ताने माखले होते जणू त्या बाईचा आत्ताच अपघात झाला होता. ती बाई कारपासून थोड्या अंतरावर उभी होती. आता तर मेघाचं देखील तिच्याकडे लक्ष गेलं आणि भितीपोटी मेघाच्या तोंडून मोठी किकाळी निघाली अजय तिला समजावत होता पण तिचे घाबरणे कमी होत नव्हते ती बाई धावतच अजयच्या कारजवळ आली मेघाने झटपट खिडक्यांच्या काचा वर घेतल्या इतक्यात बाईचे रक्ताने माखलेले हात कारच्या काचेवर रेंगाळू लागले अजय देखील मनातून घाबरला होता. त्याने कार चालू करण्याचा खूप प्रयत्न केला पण कार चालू झाली नाही. त्या बाईचे दोन्ही हात अजय आणि मेघासमोर जोडले गेले होते. ती बाई मदत मागत होती. अजयने मनाशी काहीतरी विचार केला आणि कारमधून घाबरतच बाहेर पडला.

मेघा देखील त्याच्या पाठोपाठ कारमधून उतरली इतक्यात त्या बाईने अजयचे पाय पकडले आणि रडू लागली रडत-रडत बोलू लागली माझा अपघात झाला आहे आणि माझी गाडी दरीत अडकली आहे. माझा चाचणी वर्षाचा मुलगा त्या गाडीत अडकला आहे. प्लीज तुम्ही त्याला वाचवा ना आणि पुन्हा रडू लागली मेघाला मात्र हा भलताच प्रकार वाटू लागल्याने मेघा खुप घाबरली आणि अजयला तिथून निघून जाऊ, असे म्हणू लागली पण अजय त्या बाईला म्हणला, चला ताई दाखवा मला

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

आहे तुमची कार ? मी करतो तुम्हांला मदत आणि ती बाई पुढे चालू लागली तसे तिच्या पाठीमागे अजय आणि मेघा देखील चालू लागले ? ते दोघेही दरीच्या एका उंच कड्यावर पोहचले होते. अजयला तिथून रडणाऱ्या बाळाचा आवाज स्पष्ट येत होता. वरून पावसाची टिपटिप डोळे उघडायची संधी देत नव्हती. अशा मुसळधार पावसात अजय त्या छोट्या जीवाचे प्राण वाचवण्यासाठी स्वतःचे प्राण धोक्यात घालून एकएक पाऊल दरीत उतरत होता. दरी खोल अशी नव्हती पण तरी जीवघेणी मात्र नक्कीच होती.

अजय जसजसा त्या कारच्या जवळ पोहचत होता तसतसा त्या मुलाचा रडण्याचा आवाज तीव्र होत होता. तो आता त्या कारच्या खिडकीजवळ आला होता ते मूल तिथे रडताना दिसत होते. त्याने जवळून अंधारात चाचपडत एक दगड उलला आणि खिडकीची काच फोडून त्या मुलाला बाहेर काढले ते मूल देखील अजयच्या हातात येताच रडायचे शांत झाले. अजयने त्याला दरीतून बाहेर काढताना त्याला

कारच्या चालकासारखे कोणीतरी असल्याचे जाणवले म्हणून त्याने त्या मुलाला दरीतून बाहेर काढून मेघाजवळ सोपवले आणि पुन्हा त्या दरीत अडकलेल्या गाडीत नक्की काय आहे ते पाहण्यासाठी उतरू लागला.

कारजवळ गेल्यावर त्याने त्या अपघातग्रस्त कारमध्ये चालकाच्या सिटवर नीट डोकावून पाहिले ते त्याच्या हृदयाला धक्का देणारे होते. त्या सीटवर एका बाईचा मृतदेह पडला होता. अजय ने नीट पाहिले तेव्हा अजूनच अवाक झाला तो मृतदेह त्या बाईचा होता. जी त्याच्याकडे तिच्या मुलाचे प्राण वाचवण्यासाठी मदत मागायला आली होती. त्याने कसलाही विचार आणि बोभाट न करता दरीतून काढता पाय घेतला तो दरीतून वर आल्यावर मेघाने आजूबाजूला पाहिले आणि अजयला विचारले की कोण होती ती बाई ? ती तुझ्यामागे आली होती. अचानक कुठे गेली ? त्यावर अजयने एकच उत्तर दिले

ती एक आई होती

ऋतुजा जरग
बी. कॉम भाग-१

म्हणी

- ⇒ असून अडचण नसून खोळांबा
- ⇒ खायला आधी, झोपायला मधी आणि कामाला कधी कधी
- ⇒ खायला कार धरणीला भार

स्त्री काल आणि आज

‘ निज देहाचं झिजवून चंदन
झिझवले कण कण हे नारी तुला
माझे वंदन पण हुंड्याने मात्र
संपविले तुझे
जीवन ! जीवन ! जीवन ’

‘ उगाचंच जन्म दिला या
कारटीला
इतका पैसा कोठून
आणायचा
हिच्या लग्नाला. ’

स्त्री ही कालची, आजची कोणतीही असो स्त्री ही स्त्रीच आहे. परंतु आपला बघण्याचा दृष्टीकोण बदलला आहे. कालची स्त्री म्हणजे आपण समजतो की, ‘चूल आणि मूल सांभाळणारी अबला नारी’ स्त्री म्हणजे प्रेम, माया, जिव्हाळा, ममता, भावुक, दया, क्षमा, शांती लक्ष्मीचे रूप असते. ऊन, वारा, पाऊस, संकट अशा कोणत्याही परिस्थितीत तिला काही तसे करायचे असते. त्यासाठी तिला लागणारी ऊर्जा ही तीच तयार करत असते, असे म्हणण्यापेक्षा तिला परमेश्वरानेच बहाल केलेली आहे. स्त्री म्हणजे घरातला बाजार, मुलाबाळांची प्रेमळ आई, नवऱ्याची प्रिय पत्नी, घरातली सून नातेवाईकांचा आधार, कुळाची शान, शेजारणीची सखी, लाडक्या भावाची भोळी बहीण स्त्री म्हणजे घरातील चिवचिवाट स्त्री म्हणजे घराचा भक्कम पाया असतो.

‘ मुलगी येताच जन्माला
विचार पडतो
पित्याच्या मनाला..

मुलगा मुलगी भेदामुळे मुलगा हा वंशाचा दिवा म्हणून त्यास प्रथम स्थान दिले जाते व मुलीला दुय्यम स्थान दिले जाते. घरातही मुलगाच हवा म्हणून स्त्री-भ्रुण हत्या केली जाते. स्त्रीभ्रुण हत्या हा प्रश्न आजही खुप मोठा आहे. स्त्री म्हणजे ‘चूल आणि मूल सांभाळणारी अबला नारी’ हा शिक्षा तिच्यापुढे कायम ठेवला गेला. स्त्रीला आजही चांगल्या प्रकारची वागणूक दिली जात नाही. स्त्री कालही असुरक्षित होती आणि आजही तिची परिस्थिती तीच आहे.

महाराष्ट्रीयन स्त्री म्हणजे नऊवारी साडी, डोईले पदर, कपाळावर लाल कुंकु, हातात हिरव्या बांगड्या, नाकात नथ, नजरेत भावुकता, दया, बोलण्यात नम्रता, समर्पण वृत्ती हे सर्व गुण तिच्यात आहेत. पण आता हळूहळू चित्र बदलायला लागले आहे. साडीतून कुर्ता, जीन्स, टॉपमध्ये प्रवास सुरू आहे.

‘ युगायुगाची गुलामी
चाल सांभाळीत चूल
नि मुल
दास्याचा तुरुंग फोडते
स्त्री दास्याचा तुरुंग फोडते

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

तिच पूर्वदिशा अगदी आपल्या आई,आजीने देखील असे दिवस काढलेत. पण आजच्या पिढीने तंत्रज्ञानाचा अतिरिक्त वापर विचार करण्याची पात्रता यामुळे खूप बदल केला आहे. अशा कितीतरी महिला आहेत की त्यांनी चूल नि मुल न बघता उंच अशी आकाशात भरारी घेतली आणि जगाला दाखवून दिले की, स्त्री किती महान आहे. ते त्यावेळी ही तिच्यावर बंधू होतीच तरीही तिने दाखवून दिले की, स्त्री किती महान आहे.

**‘ हम भारत की नारी
आकाश को छुनेवाली
इयादे बुलंद रखनेवाली
कभी न किसके सामने
झुकनेवाली
हम भारत की नारी ‘**

त्यावेळीही तिच्यावर बंधने होतीच तरीही तिने त्या बंधनांना झिडकावून आपले यशस्वी पाऊल रोवले परंतु काळाच्या आडकाही विविध घटना घडल्या म्हणजे युद्ध परकीयांचे आक्रमण, अमानवीय कृत्ये अशा घटनांमुळे स्त्रीचे संरक्षण धोक्यात आले यातूनच समाजाने महिलांभोवती काही बंधने टाकली की यातून स्त्री सुरक्षित राहू शकेल परंतु ही बंधने पावलो पावली खुपच वाढत गेली, व महिलांचे अबला करण झाले, यातूनच फक्त " चूल नि मूल सांभाळणारी अबला नारी" हा शिक्षा तिच्यापुढे कायम रेटला गेला जे काही धाडसाचे निर्णय आहे ते फक्त पुरुषानेच बघावे. वित्त, शिक्षण, घराची जबाबदारी व सामाजिक कार्य हे पुरुष बघील आणि स्त्री ही चूल नि मुल बघेल. मग कशाला

हवा महिलांना इतर अधिकार या भावनांनी स्त्रीचे सर्व यशाचे दरवाजे बंद केले यामुळेच महिलांचा विकास खुंटला गेला. आजही खेडेगाव दुर्गम आदिवासी भागात हेच चित्र पाहावयास मिळतात.

राष्ट्रपती मुलगी होती स्त्री भ्रूण हत्या तरी का होती ?

आजची स्त्री सुशिक्षित झाली, नोकरी व्यवसाय करते परंतु दररोज कुठे ना कुठे बलात्कार, विनयभंग, भ्रूणहत्या, घरातही सासु सासऱ्यांचा छळ, नवऱ्याचा छळ यातून तिी हत्या कधी ती स्वतःहून जीवाला कंटाळून आत्महत्या करते. अशा कितीतरी समस्या आजही तिच्यापुढे डोकेवर काढून उभ्याच आहेत. एकूणच आजची स्त्री सुशिक्षित झाली परंतु सुरक्षित अजूनही झाली नाही.

आजची स्त्री विचारांनी स्वैर तर उद्याची नारी ही फारच वेगळी असणार अशी आपण क्षणभर कल्पना करू या विचारांचा व संस्कृतीचा पगडा झुगारणारी स्वतःच मन, करिअर, कायदा याला जास्त महत्व देणारी, स्वतःला जपणारी, नव्या उमेदीने फुलपाखरा सारखी उडणारी.

**हाय अबला
तेरी ये कहानी
आँचल में दुध
और आँखों में पानी ‘**

" प्रत्येक यशस्वी पुरुषाच्या मागे स्त्रीच असते "

कोमल मिसाळ

बी.एस.सी.भाग-३

मुलगी वाचली पाहिजे

'स्त्री' एक माता, बहीण, बायको किती हलत नाही. अशा व्यक्तीला तुम्ही नाकारता का? आज जिच्यामुळे तुम्ही या जगात वावरता तो तुमचा परिचय आहे. त्याच परिचयाला तुम्ही तुमच्यापासून वेगळं करायला निघालात.

तुम्हाला का 'स्त्री' नकोय ? आज तिला जन्माला येण्याअगोदर मारून टाकताय का ? कशामुळे नकोशी आहे ती, अरे असं नकारे करू तिलाही या जगात येऊ द्या ! तिला जन्माला येण्याअगोदर नका मारून टाकू तुम्ही तिला का मारता ? का तर तुम्हाला वंशाला दिवे हवेत ना ! हे प्रत्येकांनी आपआपल्या किंवा इतरांच्या घरात पहावे की किती 'दिवे' लावलेत आपल्या 'वंशाने' आज अशी किती मुलं आहेत जी आपआपल्या आई-वडिलांना सांभाळतात ज्या आई-वडिलांनी दिवस - रात्र काम करून मुलाला शिकविले मोठे केले, का तर एक दिवस आम्हाला सांभाळातील याच आशेने ना असेल तर जगातील 'वृद्धाश्रमाची' संख्या का वाढत चाललीय ? आज काही मुलं अशीही आहेत की शिक्षण घेता घेता ती इतकी पुढे निघून जातात की गावी आपले आई-वडिल आहेत हेही विसरतात. आता तरी या गोष्टीला आळा घाला आणि ही 'स्त्रीभ्रूणहत्या' थांबवा.

आज मुली अंतराळात सुध्दा जाऊन आल्यात एक मुलगी असणं काय असतं ते प्रत्येक आई-वडिलांनी विचार करावा आज ती जन्माला येण्या अगोदर तुम्ही तिचं अस्तित्त्व नष्ट करून टाकताय.

कदाचित तिच्या अस्तित्वाची किंमत तुम्हाला कधी कळलीच नाही वाटतं. आज जर तुम्ही तिला नष्ट

केलं तर प्रत्येक मुलांच्या आई-वडिलांनी हा विचार करावा की आपल्या 'दिव्याला प्रकाश हवा असेल तर वाती असणं किती गरजेचं आहे. कारण 'वाती' तुम्ही नष्ट करायला निघालतात थांबवा हे कुठेतरी थांबवा कळी उमलण्यासाठी तिला नष्ट करू नका. जसे की फुल जेव्हा कळीच्या रूपात असते तेव्हा आपल्याला ओढ लागलेली असते की ते त्या कळीच्या रूपातील फूल कधी बनली आहे. आणि ते फूल आपण कधी हाता घेतोय ते तसेच मुलगी जन्माला येण्याचीही अशीच ओढ ठेवा.

कदाचित तिही आईच्या उदरातून म्हणत असेल..
'आई' मला जन्म घेऊ दे, या जगात मला येऊ दे !
तू जसे हे जग पाहिले तसे मलाही पाहू दे
श्वास घेता घेता मला तुजा श्वास बनू दे
माझ्या जन्माने तुझं जिवन सार्थक करण्याचं
भाग्य मला लाभू दे. 'आई' मला जन्म घेऊ दे,
या जगात मला येऊ दे !

नाही ठेवणार आई-बाबा तुमच्यावर ओझं कमी करण्याचा मी पूर्ण प्रयत्न करेल. मी जन्मले म्हणून तुला कधी वाईट वाटू देणार नाही. तुजे सगळे स्वप्न पूर्ण करून तुझ्या म्हातारपणाची काठी मला बनू दे, जरी आई-बाबा तुम्हांला सांभाळताना जीव जरी गेला तरी जाऊ दे परंतु मला ही दुनिया एखदा तरी पाहू दे, ही दुनिया एकदा तरी पाहू दे ज्ञ'आई' मला जन्म घेऊ दे,

या जगात मला येऊ दे !

किती जाधव
(बी.ए. - भाग १)

टाईम अकौंट

जर समजा बँकेत तुमचा असा अकौंट आहे, त्यात रोज सकाळी एक ठराविक रक्कम जमा होते. आपोआप समजा १००० रु. तुमचा अकाऊंटमध्ये जमा झाले, पण हे पैसा तुम्हाला त्याच दिवशी वापरावे लागतात कारण संध्याकाळी तुमचा अकौंट परत झीरो होऊन जातो.

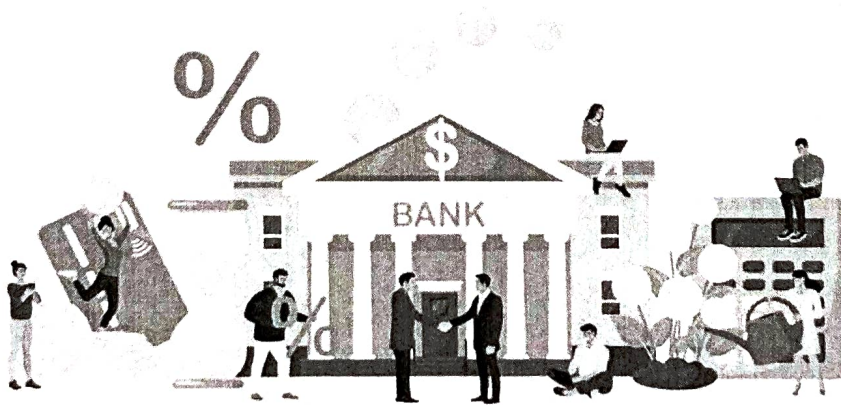
दुसऱ्या दिवशी सकाळी परत १००० रु तुमच्या खात्यात जमा होतात आपोआप त्यातले तुम्ही पैसे वापरून घ्या किंवा अर्धे वापरा किंवा वापरून नका संध्याकाली तुमचा बॅलन्स परत झीरो पुढच्या दिवशी सकाळी १००० रु आपोआप आणि न चुकता असा हा अकौंट कोणाचा असला तर तुम्ह काय कराल ?

बहुतां लोक काय करतील ? पूर्ण पाहणी न जास्तीत जास्त पैसे आपल्याला वापरतां यावेत यासाठी धडपड करतील कारण उरलेली रक्कम दुसऱ्या दिवशी कामाला येत नाही.

असा अकौंट प्रत्येकाचा असतो पण पैशाचा नाही वेळेचा रोज सकाळी आपल्या खात्यात २४ तास जमा केले जातात. आपण त्यातले किती तरी वापरत नाही. दिवसाच्या अळेरिस आपोआप अकौंट बॅलन्स झीरो घेऊन जातो आणि दुसऱ्या दिवशी सकाळी परत २४ तास खात्यात जमा होतात वेळ धावत आहे. वेळेचा पुरेपुर वापर करा. ***

-बनधर वर्षा

बी.एस.सी.भाग-२

बाप

आई घराचं मांगल्य असते. तर बाप घराचं अस्तित्व असतो, पण घराच्या या अस्तित्वाला खरंच आम्ही कधी समजून घेतलेलं आहे का ? वडिलांना महत्व असूनही त्यांच्या विषयी जास्त लिहिलं जात नाही, बोललं जात नाही. कोणताही व्याख्याला आई विषयी बोलत राहतो. संत महात्मांनी आईचं महत्व अधिक सांगितलेलं आहे. देवादिकांनी आईचं गोडवे गायले आहेत. लेखकांनी कवींनी आईचं तोंडभरून कौतुक केले आहे. पण बापाविषयी कुठेच फारसं बोललं जात नाही. आईकडे अश्रुंचे पाट असतात. पण बापाकडे संयमाचे घाट असतात. आई रडून मोकळी होते, पण सांत्वन वडीलांना करावं लागलं आणि रडव्यापेक्षा सांत्वन करण्याच्यावरच जास्त साठा पडतो. कारण ज्योतीपेक्षा समईच जास्त तापते ना.. ?

पण श्रेय नेहमीच ज्योतीलाच मिळते. जेवणाची रोजच्या सोय करणारी आई आमच्या लक्षात राहते पण आयुष्याच्या शिदोरीची सोय करणारा बाप आम्ही किती सहज विसरून जातो.

सर्वासमोर आई मोकळेपणाने रडू शकते. पण रात्री उशीत तोंड खुपसून मुसमुसतो तो बाप असतो.

जिजाऊंनी शिवराय घडवला अस अवश्य म्हणाव पण त्याच बरोबर शहाजीराजांची ओढ ताण ही ध्यानात घ्यावी. देवकीच यशोदेच कौतुक अवश्य करावं पण, पुरातुन पोराला डोक्यावरून घेऊन जाणारा वासुदेव सुध्दा लक्षात ठेवावा. राम हा कौसल्येचा पुत्र अवश्य असेल पण पुत्र वियोगांन तडफहून मरण पावला तो पिता दशरथ होता. वडीलांच्या टाचा झिजलेल्या चपलांकडे पाहिलं की त्यांचे प्रेम कळते. आमच्या नशिबाची भोक त्याच्या बनियनला पडलीत.

चटका बसला, ठेच लागली, फटका बसला तर आई ग पण रस्ता पार करताना एखादा ट्रक जवळ येऊन ब्रेक लागला तर बाप रे हाच शब्द येतो. छोट्या संकटासाठी आई लगते. पण मोठी वादळे पेलतना बाप आठवतो काय पटतय नां..!

वडीलांच महत्व कोणाला कळते ? लहानपणी वडील मेल्यामुळे अनेक जबाबदाऱ्या खुप लवकर पेलायला लागतात. त्यांना एकेका वस्तुसाठी तरसांव लागते. वडीलांना खऱ्या अर्थाने समजून घेते ती म्हणजे घरातील मुलगी सासरी गेल्यावर अुवा घरापासुन दूर असलेल्या बापासी बोलताना बापाचा आवाज एका क्षणात बदलतो. तो आवाज फक्त मुलीलाच कळतो.

नामाशी मोरे

बी.एस.सी. भाग-२

म्हणी

आपला हात जगन्नाथ

एकटा जीव सदाशिव

हातच्या काकणाला आरसा कशाला

आत्मविश्वास winners are those who thing they can'

ज्यांना वाटतं आम्ही जिंकू शकतो तेच जिंकू शकतात. आत्मविश्वासाच्या बळावरती जगातील कोणतीही लढाई यशस्वीपणे लढता येते. जिंकता येते. पण यासाठी हवा असतो स्वतःवरती दृष्ट विश्वासू.

तीन मित्रांची गोष्ट आठवते एक अवघड खुप कठीण असा डोंगर चढून त्याच्या शिखरावर जाण्याची पैज या तिघांमध्ये लागते. तिघापैकी एक मात्र मला मोठा डोंगर पाहुनच गर्भगळीत झालेला असतो. आपण हा डोंगर चढू शकत नाही असा विचार मनात येऊन तो या भानगडीतच पडत नाही. आणि डोंगर चढण्याचा साधा प्रयत्न देखील करत नाही. दुसऱ्याच्या मनात हा डोंगर पार करण्याबद्दल साशंकता असते. एवढा अवघड डोंगर सोबत वाटेला जंगल या गोष्टी त्याला भेडसावत असतात तरीही तो प्रयत्न करावा म्हणुन वाट फुटेल असा चालु लागतो. जंगलात वाट चुकतो आणि शिखरावर तो पोहचतच नाही तिसऱ्या मित्राला मात्र विश्वास असतो, की वाट खडतर आहे. डोंगर उंच आहे. काट्या-कुट्यांच्या रस्ता आहे. अनेक समस्यांना वाटते तोंड द्यावे लागणार तरीही मी शिखरावर पोहचणारच हा काट्या-कुट्यातुन वाट काढत विश्रांती घेत होत. फक्त ध्येयाला मनात घोळत रक्तबंबाळ होत शेवटी त्या डोंगराच्या शिखरावर पोहचतोच व आपली पैज जिंकतो.

व्यावहारीक जीवनातही मित्रांनो ज्याला वाटतं मी एखादी गोष्ट करू शकतो. तोच ती गोष्ट मिळवू शकतो. If you think you can do it you will do

it, otherwise you can never आत्मविश्वासामुळे माणसाला एक प्रकारचे आत्मीक बळ मिळत असते. या बळामुळेच त्याच्या प्रयत्नामध्ये असंख्य पटीने वाढ होते. याऊलट दुबळ्या मनोवृत्तीचे लोक हार गृहीत धरूनच प्रयत्न असतात शेवटी नशीबाला दोष देत बसतात.

महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्रीपद भुषविणारे विलासराव देशमुख हे १० वीच्या निकालानंतर आपल्या घरातल्या मंडळींना पेपरमध्ये दुसरा नंबर कुणाचा आला हे पाहण्यास सांगतात. यावर घरातील मंडळी आश्चर्याने विचारतात की पहिल्या नंबरपेक्षा दुसऱ्या नंबरमध्ये इंटररेस्ट का ? यावेळी त्यांच उत्तर असतं पहिला मीच असणार आणि खरोखर मित्रांनो त्यांचा नंबर होता.

यशवंतराव चव्हाण विद्यार्थी शिकत असतांना त्यांच्या वर्गात एखाद्या शिक्षकांनी सर्व विद्यार्थ्यांना भविष्यात तु काय होणार याबद्दल मत विचारलं तर कोण म्हणेल मी इंजिनियर, डॉक्टर, वकील तर कोणी कोणी मोठ मोठ्या व्यक्तीची नांवे सांगुन आम्ही त्यांच्याप्रमाणे होणार असे सांगत परंतु यशवंतराव चव्हाण वेळ आल्यानंतर त्यांनी दिलेले उत्तर फार सुचक होते ते म्हणाले होते. मी यशवंतराव चव्हाणच होणार, हा आहे सेल्फ रिस्पेक्ट आणि सेल्फ कॉन्फिडंस.

कोट्यावधी लोकांचे जीवन संकुचित मर्यादित असण्याच महत्वांच कारण म्हणजे आत्मविश्वासाचा अभाव आणि भयाचं प्राबल्य पाण्याची भिती आणि पोहण्याचा आत्मविश्वास यामध्ये अंतर असतं. फक्त एका उडीचं यातुन लक्षात येत की, प्रत्यक्ष कृतींन भय

चारोळ्या

नाहीसं होत याउलट चालढकलनणा द्विधा मनस्थिती या गोष्टी भितीला खतपाणी घालत असतात. आपल्या समोर जेव्हां समस्या उभ्या राहतात. तेव्हां आपण काहीतरी कृती करे पर्यंत त्या समस्येच्या दलदलीत अडकुन राहतो. आशावादी असणं ठीक आहे. पण ती एक सुरुवात आहे. विजय मिळवण्यासाठी त्याला कृतीची जोड दिलीच पाहिजे. आवश्यक भिती अनेक प्रकारची असू शकते. परीक्षेत नापास होण्याबद्दलची लोक काय म्हणतील व्यवसाय गुंतवणूक बॉस बदलचे कोणतेही भय जाण्यासाठी भितीचे स्वरूप जाणुन घ्या. कृती करा. एखादी गोष्ट करता येण्याजोगी आहे. याचा विश्वास मनात असेल तर त्याचा मार्ग पण आपोआप शोधुन काढतं.

-मीरा आटपाडकर
बी.एस.सी.भाग-२

डोळे मिटून प्रेम करते ती प्रेयसी...
डोळे वटावरून प्रेम करते ती मैत्रीण...
आणि डोळे मिटेपर्यंत प्रेम करते ती आई...

कॉलेज मधील माझी ती पहिलीच भेट होती
प्रथम भेटली ती अगदीच ग्रेट होती •
रोज येता जाता तिची
माझी भेट होत होती
ती दुसरी तिसरी कोणी नसून ती आमची बस होती.

तोच माझ्या जिवनातला सहारा होता
तो मला धीर देत होता
माझे सांत्वन करीत होता
माझे अश्रू पुसत होता तो दुसर तिसरा कुणी नसून
तो माझा हातररूमाल होता

-डोंगर अंकिता
बी.एस.सी.भाग-२

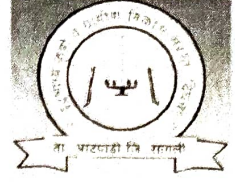
म्हणी

➔ - गाढवाला गुळाची चव काय

➔ - दुरूपण डोंगर साजरे

➔ - अति तिथे माती

➔ - गोगल काय नि पोटात पाय

आजचे शिक्षण

जीवन

पाठीवरच्या ओझ्याने

मुलगा गेला वाकून,

इलेक्ट्रॉनिकच्या दुनियेत

मुलगा गेला हरवून....

• टीव्ही, गेम्समुळे •

हल्लीची मुले खेळच गेली विसरून

डोळ्यावरच्या चष्माने मात्र

शिक्षणाचा वाढला नंबर..

आई म्हणते डॉक्टर,

बाबा म्हणतात इंजिनियर,

तर मुलगा म्हणतो,

वाया जाणार माझं करिअर...

मोबाईलच्या नेटवर्क मध्ये

मित्र झाले Inwing

तर नानी झाली Outgoing

शिक्षण मात्र झालं off wvering

कु. ठेरे सानिका

(बी.एस.सी.भाग-९)

नशिबानं साथं सोडली

म्हणून मरायचं नसतं

स्वतःच्या हिंमतीनं जगायचं असतं.

मागील आठवणीनं रडायचं नसतं

भविष्याचा विचार करून •

जगायचं असतं

कर्तृत्वानं माणूस घडतो

हे महत्वाच असतं

क्षुल्लक संकटांना घाबरायचं नसतं

एकच ठेच लागली म्हणून

थांबायच नसतं

धैर्यानं त्याच मार्गावरून

जायचं असतं.

कु. मुलाणी शाहिस्ता

(बी.एस.सी.भाग-९)

महाराज पुन्हा परत या

विझलो आज जरी मी

महाराज पुन्हा परत या,
माझ्या या माणसांना,
पुन्हा झोपेतून जागे करा....

भ्रष्टाचाराच्या दुनियेत

बुडून गेला आणि

पैशाचा मोहाला बळी पडला आहे..

या महाराष्ट्राला,
तानाजी सारखा शूर पाहिजे
तर जीवा सारखा सेवक

निवडणूक लढवायला आता

बाजीप्रभू पाहिजे

तर मतदान करायला रायबा सारखा पुत्र

गोर-गरिबांच्या रक्षणासाठी

डोक्यावरून मायेचा हात फिरवणारी

आम्हांला जिजाऊ पाहिजे

जनतेची सेवा, हीच ईश्वर सेवा,

असा म्हणणारा, आम्हाला

राजा पाहिजे, म्हणून म्हणतो.

महाराज पुन्हा परत या...

कु. जरे सानिका
(बी.कॉम. भाग-१)

विझलो आज जरी मी

हा माझा अंत नाही...

भेटेन उदया नव्याने,

हे सामर्थ्य नाशवंत नाही..

छाटले जरी पंख माझे,

पुन्हा उडेन मी

अडवू शकेल मला,

अजुन अशी भिंत नाही..

माझी झोपडी जाळण्याचे,

केलेत कैक कावे...

जळेल झोपडी अशी,

आग ती ज्वलंत नाही...

रोखण्यास वाट माझी,

वादळे होती आतुर...

डोळ्यांत जरी गेली धूळ

थांबण्यास उसत नाही...

येतील वादळे, खेटेल तुफान

तरी वाट चालतो...

अडथळ्यांना भिवून अडखळणे

पावलांना पसंत नाही...

अश्विनी काळेबाग
(बी.ए. भाग-१)

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

मौन

तो बाप असतो...

शिणलेल्या झाडापाशी

कोकिळा आली

म्हणाली गाण गाऊ का ?

झाड बोललं नाही

कोकिळा उडून गेली.

शिणलेल्या झाडापाशी

सुग्राण आली

म्हणाली घरट बाधु का ?

झाड बोललं नाही

सुग्राण निघून गेली.

शिणलेल्या झाडापाशी

चंद्रकोर आली

म्हणाली, जाळीत लपु का ?

झाड बोललं नाही

चंद्रकोर मार्गस्थ झाली

शिणलेल्या झाडापाशी

बिजली आली म्हणाली, मिठीत येऊ का ?

झाडाच मौन सुटलं

अंगा अंगातून

होकारांच तुफान उठलं

मयुरी रणजित गायकवाड
(बी.कॉम.भाग-१)

स्वतः जगत असताना

जो इतरांसाठी जगतो

तो बाप असतो....

स्वतःचा कधीच विचार करत नाही

नेहमी कुटुंबाच्या सुखासाठी जगतो

तो बाप असतो.....

आई चालायला शिकवले

पण जो जगाबरोबर

धावायला शिकवतो

तो बाप असतो....

आई वाचायला शिकवते

मात्र जो जगातील माणसे

वाचायला शिकवतो

तो बाप असतो.

अभ्यास कर म्हणून

रागवणारी आई असते

मात्र आपण नुसते पास झालो

तरी आनंदाने पेढे वाटणारा

तो बाप असतो.....

कॉलेजच्या ॲडमिशनसाठी

हातावर पोट गहाण ठेवून

स्वतःच्या पोटाला चिमटा काढणारा

तो बाप असतो....

कु. कोमल मोरे
(बी.कॉम.भाग-३)

छत्रपती शिवाजी राजे

सांग नारे का ?

माँ भवानी होत्या शिवबाच्या साथी
सौभाग्य लाभले महाराष्ट्राच्या माती
मराठी मातीसाठी त्यांनी केलं खुप काही
महाराजांची किर्ती शब्दात सांगता येणार नाही.
जिजाऊ एक महान नारी
जन्म दिला शिवाला म्हणून
सैतानांना पडली भारी

महाराजांनी दिला स्त्रीला सम्मान
एक मराठी सहन करणार नाही तीचा अपमान
हिंदूसाठी जनतेसाठी, स्त्रीयांसाठी
मावळ्यांनी प्राण त्यागीले मातीत
अजून ही ताकद आहे
मराठ्यांच्या छातीत अन्
तलवारीच्या मातीत
परस्त्री आपली माताच बहीणच अशी ठेवा प्रतिमा
जरा आठवा क्षत्रियकुलवंतसची महिमा
रायगडच्या सिंहासनावर एकच मुर्ती साजे
शाह-जिजाऊ पुत्र छत्रपती शिवाजी राजे
एका अफजलखान नावाच्या सैतानाने
स्त्रीयांचा अपमान केला होता
म्हणून शिवाजीने त्याचं पोट फाडून
कोथळा बाहेर काढला होता..

कु.सानिका भोसले
(बी.एस.सी.-११)

सांग गं ना रे का....

माझे हसणारे बाबा हसतच नाहीत
माझे बोलणारे बाबा आता बोलतच नाहीत
माझ्यावर रागावणारे बाबा आता रागावत नाहीत
माझं चुकेल तिथे मला शिकवणारे बाबा आता
शिकवतच नाहीत....

सांग ना रे असं का...

आता ते तर दिसतही नाहीत
त्यांचे बोल काळजात घर करून राहिलेत
बोलायचं म्हटलं तरी ते अबोलच राहिलेत
का कोण जाणे भासही होत नाही त्यांचा
सहवासासाठी पोरकी झालेय मी त्यांच्या
निशब्दपरा नकोसा झालाय आता
शब्दांना तरी पाझर फुचू देत आता

बोलके बोल कानावर पडू देत आता
भेट नाही झाली तरी चालेल
पण भास तरी होऊ देत आता...
भास तरी होऊ देत आता..

कु. श्रुती जाधव
(बी.एस.सी.-१)

चारीळ्या

नात्यांना जपण्यासाठी
थोडा वेळ काढत जा
नाही तर जेव्हा तुमच्याकडे वेळ असेल
तेव्हा ते नातचं राहिलेल नसेल.

आयुष्यात जेव्हा जिंकाल
तेव्हा असे जिंका की
जणू जिंकण्याची सवयच आहे.

आणि जेव्हा हराल तेव्हा असे हरा की
जणू सतत जिंकण्याचा कंटाळा आला आहे.

चारीळ्या

मैत्री असावी डोळे आणि हातासारखी
हाताला लागेल की
डोळ्यातून पाणी आणणारी
आणि डोळ्यात पाणी आले की
त्यांना हाताने पुसणारी..

आई ही एकच व्यक्ति आहे
जी तुम्हाला इतरांपेक्षा
नऊ महिने जास्त ओळखते

माणुसकी ही कोणाला कळते
ज्याच्याजवळ माणुसकी आहे त्यालाच..

माझ्या Attitude आणि Personality

वर कुणी जावू नका कारण

माझी Personality म्हणजे मी स्वतः आणि

माझा Attitude समोरच्या वागण्यावर अवलंबून
आहे.

ध्येय एवढ्या शांततेत गाठायच की
बघणारे बघतच राहिले पाहिजे .

विनीद

* पप्पूच लग्न झालं आणि त्यांचा
संसार सुरू झाला एकदा पप्पू त्याच्या
बायकोला विचारतो तू माझ्यात अस
काय पाहिलस की, तू मला
डायरेक्ट लग्नाला हो म्हणालीस ?
पप्पूची बायको मी तुम्हाला एक दोन वेळेस
भांडी घासताना पाहिल होत.

* एका घरात मोठी पार्टी चालू होती
अचानक बायकोने आपल्या नवऱ्याला
बोटाने इशारा केला आणि बोलावून घेतले
नवरा : काय झालं का बोलावलंस ?
बायको : काम तसं काही खास नाही
मी फक्त या बोटाने किती पॉवर आहे
ते तपासत होते...

कु. रूपाली जरे
(बी.कॉम.भाग.-३)

आपुलकीच नातं

आपल्याला टोचणारी सुई
आपल्या लक्षात राहते पण
आयुष्यभर सगळ्यांना जोडून
ठेवणारा दौरा कोणालाही दिसत नाही

सकाळच्या वेळी मनात एक इच्छा असावी नाती
आपली वाऱ्यासारखी असावी आपल्याला ती दिसत
नसली तरी त्यामध्ये माया असावी

ज्यांनी आयुष्यात संघर्ष सोसलाय
त्याच व्यक्ती इतरांना आनंद देऊ शकतात
कारण आनंदाचे मोल
त्याच्याशिवाय कोणालाही माहित नसते.

नात्यांचा स्वाद अमृतासारखा असतो
एक तेंब मिळाली तरी आयुष्यभर पुरतो
आपुलकीच नातं
दुधात मिसळलेल्या साखरेसारखं असतं
कितीही प्रयत्न केला वेगळे करण्याचा
तरीही वेगळं होणं शक्य नसतं.

मोरे ऐश्वर्या
(बी.एस.सी.-१)

चारोळ्या

* जीवनात एवढ्याही चुका करू नका
की पेन्सिल अगोदर रबर संपून जाईल
अन् रबराला इतका वापरू नका
की जीवनाच्या अगोदर कागद फाटून जाईल.

* तुमच्या स्वप्नांना कधीही सांगू नका
की तुम्हाला अडचणी आहेत
पण तुमच्या अडचणींना हे नक्की सांगा
की तुमची स्वप्न किती मोठे आहेत.

* कोणाचा अपमान होईल
असं कदी बोलायचं नसतं
स्वाभीमानानं जगणं आपलं
आपण कधी सोडायचं नसतं

विनीद

शिक्षक : तुझे आणि तुझ्या वडिलांचे नांव सांग बघू
सुर्यप्रकाश : माझे नाव सुर्यप्रकाश असून माझ्या
वडिलांचे नांव चंद्रप्रकाश आहे.

शिक्षक : शाब्बास! आता हेच मला इंग्रजी सांग बघू
सुर्यप्रकाश : माय नेम इज सनलाइट अँड माय
फादर नेम इज मूनलाइट

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

म्हणी

- असून अडचण नसून खोळंबा
- खायला आधी, झोपायला मधी आणि कामाला कधी कधी.
- खायला कार, धरणीला भार.
- आपला हात जगन्नाथ
- एकटा जीव सदाशिव.
- हातच्या काकणाला आरसा कशाला
- गाढवाला गुळाची चव काय
- दुरुण डोंगर साजरे.
- अति तिथे माती.
- जसा राजा तशी प्रजा.
- गोगल गाय नि पोटात पाय.
- काखेत कळसा गावाला वळसा .
- अती शहाणा त्याचा बैल रिकामा.
- शहाण्याला शब्दाचा मार.
- गर्वाच घर खाली.
- सुंभ जळेल पण सुभांचा पिळ जळणार नाही.
- आधी पोठोबा मग विठोबा.
- भक्त गेला देवापाशी चित्त त्याचे पिपल्लापाशी.
- उस गोड लागला नाही म्हणून मुळासकट खाऊ नये.
- कानामागून आली नि तिखट झाली.
- घरोघरी मातीच्या चुली.
- ज्याचं करावं भलं ती म्हणं माझचं खरं
- एक ना धड बाराबर चिंदया.
- बाभळीला केली आली.
- कधीच नव्हतं घुबडाला पावतं
- नाचता येईना अंगण वाकड.
- नाकापेक्षा नथनी जड.
- खाण तशी माती.
- गुरु तसे शिष्य.
- झाकली मुठ सव्वा लाखाची.

- कु.मिरजकर मुसरत
B.Sc.II

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

विनोदी लग्नपत्रिका

॥ श्री कांदोबा प्रसन्न ॥ श्री दोडकेबाबा प्रसन्न ॥

चि. बटाटेराव

श्री. वांगीबा मुळाजी कोथींबीर यांचे कोंब आलेले चिरंजीव.

मु. पो. भोपळेवाडी ता. काकडेवाडी जिल्हा भाजीवाडी

चि. सौ. कां. मिरचीबाई

श्री. पालकराव चाकवतराव गाजरे यांची आगलावी कन्या.

मु. पो. गवारवाडी ता. आमटीवाडी जि. कर्डेवाडी

यांचा खमंग विवाह

मिती पाचला दोन दहाला एक शके रोजी यांच्या फोडणीच्या वास्तत मग्न होऊन बटाट्याच्या •

साली काढून मिरचीच्या तिथटाने एका मोठ्या पातील्यात मिसळून जाणार आहे. तरी यांना

चवीदार आर्शिर्वाद देण्याची कृपया भाकरी सोबत घेऊन यावे.

आबंटगोड आग्रहाचे निमंत्रण

आपले स्नेहंकीत

श्री. आळूराव लसूनकर श्री. कांदेपात चिक्षळ

सौ. पात्राबाई गोलघाले सौ. भोंगीबाई माठे

आमच्या बटाटे मामाच्या लग्नाला यायचं हं...

शेवगा, गोभी, भेंडी

शुभेच्छुक - चवाळी खाळी मंडळ,

लाल टोमॅटो ग्रुप

कार्यवाहक - सौ. वटाणेबाई कारले

सौ. बिटाबाई तोंदले

विवाह :

आदल्या दिवशी शिजू घालणे समारंभ

पत्ता - रताळेवाडी, ता. मेथीवाडी.

जिल्हा. आलेवाडी फ्लोवर रोड, मशरूप कार्यालय

-कु.सुकन्या मोरे
बी.कॉम.भाग-२

विनोदी बायोडाटा

संपूर्ण नांव : कु. जलेबी चॉकलेटराव गोडबोले
जात : खादुडी
जन्मतारीख : ३२/३३/३४
जन्मवेळ : जन्मल्यानंतर
वार : तलवार
जन्मठिकाण : भंगारवाडी
देवक : धोतऱ्याच फुल
गण : आचारी
मंगळ : अवकाशात आहे.
वर्ण : हासल्यावरच दिसती
रक्तगट : घट्ट +
उंची : उभी वितभर आडवी टिचभर
वजन : भरल तेवढं
शिक्षण : पदार्थ, तळणे.
नोकरी / व्यवसाय : तळलेलं विकणं
वडिलांचे नाव : चॉकलेटराव गोडबोले
आईचे नाव : कॅडबरीबाई चॉकलेटराव गोडबोले
राहण्याचा पत्ता : रा. अलीकडे ता. पलीकडे जि. सगळीकडे
भाऊ : पार्लेजी चॉकलेटराव गोडबोले
बहिणी : इडली चॉकलेटराव गोडबोले
मामा : कामापुरता
नातेसंबंध : चटपटे, धपाटे, फटाके, कुरकुरे,
संपर्क नंबर : फिरवाल तिकडे
अपेक्षा : लग्न मोडलं तरी चाललय.

- प्राची जावीर
बी.कॉम.भाग-२

* शिक्षक : जर कुणी शाळेच्या समोर बॉम्ब ठेवला तर काय करावला ?
गण्या : १-२ तास बाहेर कोणी नेला तर ठिक आहे.
नाहीतर रूम मध्ये जमा करणार नियम म्हणजे नियम.

* एकदा एका शाळेमध्ये गणिताचे मास्तर
आणि इतिहासाचे मास्तर यांचे काही कारणामुळे भांडण होते.
इतिहासाचे मास्तर म्हणतात मी तुझ्या
अंगावर औरंगजेबाचे सैन्य घालीन.
तर गणिताचे मास्तर म्हणतात की मी
तुला आणि त्या औरंगजेबाच्या सैन्याला
कंसा मध्ये टाकून शून्याने गुणाकार करेन.

* गुरुजी : काळ किती प्रकारचे असतात ?
पक्या : ३ प्रकारचे
भूतकाळ वर्तमानकाळ भविष्यकाळ
गुरुजी : अरे वा
एक उदाहरण दे पाहू ?
पक्या : काल तुमच्या मुलीला पाहिलं आज प्रेम झालं
उदया पळवुन नेईन.

* शिक्षक : एका गाढवापुढे १ दारूचा अ आणि १ पाण्याचा बादली ठेवली पण
गाढव पाणीच प्यायला तर सांगा यापासुन तुम्ही काय शिकला ?
चिटू : जो दारू पित नाही तो गाढव असतो.

* गुरुजी मराठी व्याकरण शिकवत होते.
मराठी व्याकरण दोन प्रयोग आहेत.
कर्मणी प्रयोग आणि कर्तरी प्रयोग
मी व्हिसकी पितो किंवा मी रम पितो या वाक्यांमध्ये कोणता प्रयोग येतो ?
बंड्या तरतरी प्रयोग

जे अशक्य वाटतय
ते स्वप्न मला पहाचय....
ज्या शत्रूचा कोणी पराभव करू शकत नाही
त्याला मला हरवायचय..!

कोणालाही सहन होत नाही अस दुःख मला सहन करायचाय
ज्या ठिकाणी धाडसी माणसं जाण्यास धाडस करत नाही
त्या ठिकाणी मला जाऊन धावाचय..

विनोद

सर :	होमवर्क का नाही केला ?	मुलगा :	अंधोळ न्हवती केली
मुलगा :	लाईट गेली होती	सर :	का ?
सर :	मेणबत्ती लावायची होती	मुलगा :	पाणी न्हवतं
मुलगा :	काडेपेटी न्हवती	सर :	का ?
सर :	का ?	मुलगा :	मोटार चालू होत न्हवती
मुलगा :	देवघरात होती	सर :	का ?
सर :	घ्यायची होती	मुलगा :	सर, आधीच सांगितलं ना, लाईट गेली होती.

- पवार प्रियांका
बी.कॉम.भाग-१

ही जीवनाची भरारी हाय

देह माझा मातीचा, जीवनाचं सोनं करणार हाय
आलोय मी ज्या मातीतून त्याच मातीची आण हाय.

बोली असेल साधी मला तिचा आभिमान हाय
साहित्य हे ज्ञान हाय, शेटजी भटजीच्या 'बा' ची खान न्हाय

टिंगल टवाळी करू नका माझ्या सारखा वाईट न्हाय.
आलोय मी ज्या मातीतून, त्याच मातीची आणं हाय.

परिस्थितीशी झुंजत राहावं, माझ्या मातीची शीकवण हाय
दुःख, संकट येतील जातील, लढायला मी तयार हाय
गरिबीची जाण ठेवून, गरूड भरारी घेणार हाय
आलोय मी ज्या मातीतून, त्याच मातीची आण हायं.

सहाद्री माझा पाठीराखा, वाऱ्या वादळाची पर्वाच काय ?
वाघाचं हाय काळीज माझं. कुणाच्या 'बा' ला भीत न्हाय
नादी कुणी लागू नका, बारा गावचं पाणी हाय
आलोय मी ज्या मातीतून, त्याच मातीची आणं हाय

जीवाला जीव देणं, माझ्या मातीची परंपरा हाय
स्वाभिमान हा रक्तातच माझ्या लाचारीचा खूप राग हाय
शेळी होऊन जगण्या आधी, वाघागत मी मरणार हाय
आलोय मी ज्या मातीतून, त्याच मातीची आण हाय.

-कु.साक्षी डेकळे
बी.कॉम.भाग-१

* काही असं काही तसं *

दुःख - कधीही न संपणारा साठा
मैत्री - शत्रूचं मैत्रीन रूपांतर करणारा कालावधी
मत्सर - दुसऱ्याचे यश पाहून लपवता न येणारा भाव
जीवन - जन्म घेतल्याचे पाप
स्वप्न - विना तिकीटाचा प्रवास
उपदेश - सर्वात कमी किंमतीचं चलणी नाणं
कॉमेडी - रिकाम्याचे मुक्त मनोरंजन
रूमाल - आठवणीने विसरल्यासारखी वस्तू
पैसा - शिल्लक न राहणारी वस्तू
आनंद - जीवनाचं ध्येय.
सिनेमा - आजतकयुगातील स्वर्ग
झोप - फुकटात मिळणारे सुख
शिक्षण - सुरक्षित बेकारांचा भस्मासूर
महाविद्यालय - प्रेम जगायची पहिली पायरी.
पुस्तक - डोके दुःखीवर रामबाण उपाय
मन - पुन्हा चोरीस जाणारी वस्तू
हृदय - थोडयाशा धक्याने पटकन जाणारी वस्तू
प्रेम - अस्तित्व असूनही अस्तित्वात नसलेली चीज
लग्न - कायदेशीर शिक्षा
किर्तन - वृद्धांचा आवडता ऑर्केस्ट्रा
स्मशानभूमी - जीवनाचे शेवटचे स्टेशन.

जीवन प्रणाली

आजच्या या युगात प्रत्येकजण आपल्या गरजा भागविण्यासाठी जगत असतो. तसेच तो या जगात स्वतःचे एक अस्तित्व निर्माण करण्याचा प्रयत्न करीत असतो. पण या जगामध्ये त्याचे अस्तित्व पूर्णपणे टिकून राहिले का ? याचा विचार मात्र कोणीच करीत नाही. कारण आजचा तरुण वर्ग हा पूर्णपणे वाम मार्गाने चालला आहे. त्याला स्वतःच्या अतित्वाची जाणीव नाही. तो पूर्णपणे भरकटत चालला आहे. ज्या तरुणाने अन्यायाविरुद्ध संघर्ष केला पाहिजे तो तरुण आज व्यसनेने आणि वासनेने पिडीत झाला आहे. त्याला समाजात चांगले काय आणि वाईट काय याची जाणीव त्याला राहिली नाही.

तसं पाहिल तर पुण्यासारख्या शहरात जेथे आपली संस्कृती जपली जाते तेथे रेव्ह पार्टीसारखे उद्योग चालतात या रेव्ह पार्टीमध्ये सहभागी होणारे कोणी वृद्ध नव्हते तर ते आजच्या युगातील तरुण -तरुणी होते. या रेव्ह पार्टीमध्ये सर्वजण बेधुंद होते पण ज्यावेळेस ते पोलीसांच्या तावडीत सापडले त्यावेळी त्यांना स्वतःच्या अस्तित्वाची जाणीव झाली मात्र, वेळ निघून गेली होती पण याचा परिणाम समाजावर काय होईल याची जाणीव त्यांना नव्हती.

जीवनामध्ये सुख, आणि दुःख, ह्या दोन्ही बाजू एकाच नाण्याच्या आहेत. सुखा नंतर दुःख तर दुःखानंतर सुख येत असते त्यामुळे जीवनात कधी निराश व्हायचं नसतं. त्यामुळे जीवनात ध्येय निश्चीत केले पाहिजे. कारण ध्येयवेड्या मानसाला

जीवनात काहीच अशक्य नसतं. मग तो कोणत्या क्षेत्रातील असो पण, त्यासाठी महत्वाची जिद्द व जिवात हवी तसेच आपली जीवनातील काही तत्वे त्यापासून आपण कधी दूर जावू नये कारण या सगळ्या आपल्याला स्वतःचे एक व्यक्तीमत्त्वच निर्माण करत असतं. जीवनात जर उच्च ध्येय असतील तरच जीवनात खरा अर्थ प्राप्त होतो. कारण ध्येय वेड होवून म्हणजेच खऱ्या अर्थाने जीवन फुलवणं होय. या सगळ्या सार्थक करणं होय. आपल्या मायभूमीत अनेक संत तसेच थोर व्यक्ती ध्येय वेडे होवून गेले ज्यांनी इतरांची बाग फुलवणं हेच ध्येय मानलं, म्हणून ते आज रामर झाली.

अशा या थोर व्यक्तींची व संतांची चरित्रे पाहिले की हेच लक्षात येते की, ज्याला जीवनात ध्येय नसेल तो करायचं असेल तर त्याने प्रथम व्यसन आणि काय त्यापासून दूर झाले पाहिजे. अवांतर वाचनातून आपला ज्ञान संपत्ती भरून ठेवली पाहिजे. आणि त्याचा उपयोग केला पाहिजे. कारण हे जीवन पुन्हा-पुन्हा येणार नसत म्हणून जीवन आपल्यासाठी एक वरदान आहे. जीवनात जगण्यासाठी सोनं करा...

आयुष्याची डायरी लिहणारा कोण असतो पण वाचणारे मात्र आपण असतो. जीवनात खूप काही हवं असतं पण जे पाहिजे ते भेटत नसतं सगळं काही नशिबात असतं पण आपल नशीब घडवणं हे मात्र आपल्याच हातात असतं.

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था ' शब्द '

शब्द माझा केवढा ?

अडीच अक्षरांच्या अंतराएवढा

उमटून अर्थ केला

सांगून मर्म गेला

देऊन प्रेम गेला

रंगहिनतेत रंग भरून गेला

शब्द माझा केवढा ?

अडीच अक्षरांच्या अंतराएवढा

शुल्कतेत बरसून गेला

निष्ठेचे फळ, देवून गेला

कष्टांचे चीज, करून गेला

अन्यायाला जाब विचारून गेला

शब्द माझा केवढा ?

अडीच अक्षरांच्या अंतराएवढा

विश्वसंपत्तीत भर, टाकून गेला

ज्ञानाची द्वारे, खोलून गेला

मनामनाला स्पर्श, करून गेला

शब्द माझा केवढा ?

विश्व व्यापून गेला

मानसे तोडून-जोडून गेला

शब्द माझा केवढा

तो केव्हाच निघून गेला.

गणिती विवाह '

॥ श्री गणिताय नमः ॥

आमच्या येथे श्री पाटी पेन्सिल

कृपेकरून

चि.सौ. का. वजाबाकी बाई

(श्री. गुणाकराव यांच्या कन्या)

आणी

चि. बेरिजराव

(श्री. भागाकर राव यांचे पुत्र)

यांचा विवाह कोणत्याही शके मध्ये

सकाळी ११ वा. सुरू होऊन ५ वा. संपन्न

होणार आहे. तरी सर्वांनी आपले

कॅल्क्युलेटर, कॉम्प्युटर घेऊन वेळेवर

उपस्थित राहावे.

आपले नम्र

सौ. वर्तुळाबाई त्रिकोणराव श्री. त्रिकोणराव

भुमिती

आमच्या ताईच्या लग्नाला यायचं हं...:

कु. लसावी, मसावी, चि. काल, व्याज,

दर, शेकडा

-कु.प्रतिक्षा भोसले
बी.एसी.भाग-१

“ भारतात ”

फस्ट क्लास विद्यार्थ्यांना टेक्नीकल
मध्ये प्रवेश मिळतो,
ते डॉक्टर किंवा इंजिनियर होतात.
सेकंड क्लास विद्यार्थी एम. बी. ए.
ला अॅडमिशन घेतात
अॅडमिशन बनतात.

आणि फस्ट क्लास वाल्यांना हॅंडल करतात.
थर्ड क्लास पास होतात कुठेच
प्रवेश भेटत नाही म्हणून
पॉलीटिक्समध्ये घुसतात
आणी वरच्या दोघांना कंट्रोल करतात
फेल झालेले अंडरवर्ल्ड मध्ये घुसतात.
आणी तिघांना कंट्रोल करतात

“ तुमच्यासाठी कायपण ”

आली नाहीस मी बोलावल्यावर
तरी मी रागावू शकत नाही तुझ्यावर....
जरी लाट रागावली पाण्यावर
सावली जरी रागावली उन्हावर
कितीही रागावलीस तू माझ्यावर
तरी मी रागावू शकत नाही तुझ्यावर.....

जरी झाड रागावले पानावर
रात रागावली चंद्रावर
बोलली नाहीस स्वप्नात भेटल्यावर
तरी मी रागावू शकत नाही तुझ्यावर...

जरी हसू रागावले ओठावर
रडू रागावले जरी डोळ्यावर

जरी दवबिंदू रागावले पानांवर
वीज रागावली आभाळावर
जरी तु माझ्यावर रागावलीस
तरी मी रागावू शकत नाही तुझ्यावर
कारण.....

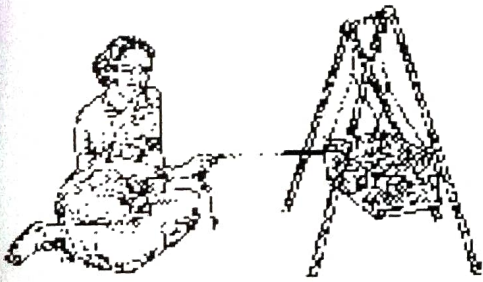
तुमच्यासाठी कायपण.....

आई

आई घराचं मांगल्य असते आणि
आईकडे अश्रूंचे पाट असतात.
आई रडवून मोकळी होते पण,
आई रोजच्या जेवणाची सोय असते.
आई पृथ्वीसारखी श्रेष्ठ असते.
आई पंख असते
आई आकाश असते
आई वासरांची गाय असते अन
आई दूधावरची 'साय' असते.

“ बाप ”

बाप घराच अस्तित्व असतो.
बापाकडे संयमाचे घाट असतात.
सांत्वन बापालाच करावे लागते.
आयुष्याच्या शिदोरीची सोय
करणारा बाप आपण सहज विसरतो.
रात्री उशीत तोंड खुपसून रडणारा
तो बाप असतो
स्वर्गापेक्षा श्रेष्ठ बाप असतो.
बाप शब्दांच्या अलिकडे
बाप अर्थाच्या पलिकडे
बाप माथाडी, बाप नावाडी
देवापेक्षा श्रेष्ठ बाप असतो.

“ ज्ञान ज्योती सावित्री ”

माझी माता ग तू
दिन-दलितांची
दिनदलितांची दाता ग तू ।

किती अनंत तुझे उपकार ?
या जगी कसे फिटणार ?
कर्तव्य गं हे तुझे धैर्यवाने ।
तुझे मोठे गं कर्तव्य
केले मोलाचे ग तू ज्ञानकार्य ।

माझी माता ग तू ॥१॥

मुलिसाठी तु काढलीस शाळा ।
आई वाचुनी ग मला लागला लळा ।
अडाण्यांची ज्ञान ज्योती ग तू ।
बहूजनामध्ये पेटविल्यावाती तू ।
तरी झाली पहीली शिक्षिका ग तु ।

माझी माता ग तू ॥३॥

दलित बांधवासाठी खांदलास आड ।
ज्ञानवृक्षांचे लाविलेस झाड ।
प्लेगच्या मुलांची सेवा केली तू ।
वेळ प्रसंगी स्वतःचा प्राण वेचलास ग तू ।

“ शेतकरी किती मोलाचा ? ”

कष्टही करतो, घामही गाळतो,
दाह करतो जीवनाचा,
भाव नाही पिकाचा, ॥१॥

अहो, शेतकरी किती मोलाचा ॥१॥
दिनरातही झटतो, पिलांनाही घालतो,
नांगर करतो खांद्याचा,
आराम नाही जीवाचा ॥२॥

अहो शेतकरी किती मोलाचा ॥१॥
भाकरीसाठीही लढतो, सावकारीही फेडतो,
त्यागही करतो जिंदगीचा
नाही संसार सुखाचा ॥३॥
आहो शेतकरी किती मोलाचा ॥१॥

कु. धनश्री साव
बी. कॉम. भाग

पानाला देठा शिवाय सर नाही । फुलाला रंगा शिवाय आकर्षण नाही ।
साखरेला जिभी शिवाय चव नाही । ज्योतिरांवाच्या कार्याला सावित्रीची तोड नाही ॥

‘ जीवन ’

उसवला एखादा धागा म्हणून,
वस्त्र का फाडायचे असते?
निखळला एखादा वासा म्हणून,
घर का पाडायचे असते?
मनासारखे न जमले अक्षर म्हणून,
लेखणी का मोडायची असते?
करपली थोडी भाकरी म्हणून,
पंगत का मोडायची असते?
सहचरणीने केला रूसवा म्हणून,
कायमचे अंतर का दयायचे असते?
चालता-चालता लागली ठेच म्हणून,
चालणे का सोडायचे असते ?
आले एखादे अपयश म्हणून,
जीवन का संपवायचे असते ?

कु.तनुजा पुसावळे
बी.कॉम.भाग-१

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

स्वप्न महासत्ता बनण्याचे

आपला देश जगातील सर्वात गरीब देश आहे. ज्यांना दोन वेळच जेवण मिळत नाही. असे कोठ्यावधी लोक या देशात राहत आहेत. कोठ्यावधी लोक कामावाचून बेकार आहेत. लाखो पदवीधर पदव्यांची भेडळे खिशात घेऊन नोकरीच्या शोधात फिरत आहेत. नोकरी मिळत नाही म्हणून आत्महत्या करीत आहेत. खायला अन्न नाही, म्हणून साऱ्या कुटुंबाला विष घालून स्वतःही विष खाऊन मरणारे कुटुंब प्रमुख याच देशात आहे. वीतभर पोट भरण्यासाठी साडेतीन हाताच्या शरीराची विक्री करणाऱ्या लाखो स्त्रिया आमच्या देशात आहेत. स्वतःच्या पत्नीला वैश्या व्यवसाय करायला लावून कुटुंबाचं पालन करण्याची वेळ याच देशातल्या माणसांवर आलेली आहे. इतकच काय केवळ पोट भराव म्हणून पोटच्या गोळ्याला झोळी अडकवून भिक्षा मागायला पाठविणारे मातापिता ही याच देशात आहेत.

आजोबाला काढलेलं दोनशे रुपये कर्ज सारं आयुष्य फेडीत बसणारे बेठविगार याच देशात आहेत. स्वतःची वासना शामविण्याची पाठविण्याची वेळ ज्यांच्यावर आलेली आहे. असे पुरुष सुध्दा देशात आहेत याच देशात एक कळशी पाण्यासाठी लाख मोलाची अब्रू विकणाऱ्या असहाय्य स्त्रिया आहेत. पाण्यासाठी वणवण भटकणाऱ्या माता-भगिनी आहेत.

आजही या देशात अस्पृशांचे डोळे काढले जातात. हात छाटले जातात. आजही या देशातील खेड्यांमध्ये प्रचंड प्रमाणात अस्पृश्यता पाळली जात आहे. आज शहरात डोक्यावरून मैला वाहण्याची पद्धत जपली जात आहे. आजही या देशात जातीजमातीवरून माणसांची उच्च-नीचता ठरवली जात आहे.

या देशातील स्त्री चूल आणि मूलाच्या चौकटी बाहेर आलेली नाही. एक उपभोग्य वस्तू म्हणूनच तिच्याकड पाहिलं जात आहे. हुंड्यासाठी तिच्यावर रॉकेल टाकून तिला जाळलं जात आहे. धर्मातील चुकीच्या कल्पनांच्या आधारे तिला पतीच्या चितेत ढकललं जात आहे. लाखो बालिकांना बालपणाचा

आस्वाद मनसोक्त मिळण्याअगोदरच स्त्री बनणं भाग पडत आहे. भ्रष्टाचार तर आमच्या देशातला शिष्टाचार बनलेला आहे. कुठही जा, चार पैसे सरकवल्याशिवाय व सामान्य रूप माणसाचं काम होत नाही. जो चार पैसे न घेता काम करतो तो आपल्या देशात जगण्याच्या दृष्टीत नालायक ठरविला जातो. सर्व थोर वेग

गोर- गरीब आणि अगतिक स्त्रियांच्या शिल्लक तुव भ्रष्ट करणारा, पाच पन्नास गुंड. पाळून जनतेवर दशक कर बसवणारा, वेळ पडल्यास खून करायला तयार असणारे वि माणूस या देशात समान्य कार्यकर्ता म्हणून सहज पुढे येतो. ठरे आणि नेता बनतो. पुढारी बनतो, भारतीय संविधानातील गोष्टींचा जास्तीत जास्त भंग करण्याची ज्यात क्षमता आहे. क तोच माणूस निवडणूकीस पात्र ठरतो आणि तोच निवडून येतो. वि

या देशातला कामगार सच्चा नागरिक होऊ शकत नाही. त्यात राजकारणावर बोलायचं नाही. राजकारणात भाग घ्यायचा नाही. त्याने मतदान करायचं पण दहशताखाली आपल्या विचारांना पसंद पडेल त्या पक्षाचा प्रचार करायचा नाही अशा अनेक बंधनात त्याला ठेवले जाते. लोकशाहीच्या गुलाबी पडद्यामागे अशा प्रकारची गुलामी लादली जात आहेत.

या देशातल्या न्याय व्यवस्थेवर सामान्य माणसांचा विश्वास नाही. म्हणून शहाण्यांना कोर्टाची पायरी चढू नये अशा न्याय व्यवस्थेवर अविश्वास दाखवणाऱ्या म्हणी या देशात प्रचलित झालेल्या आहेत.

ज्यांनी कधी शिक्षण घेतलं नाही. ते देशातले शिक्षणमहर्षी ठरतात ज्यांनी शिक्षकांना बेकार केले. तेच या देशातील शिक्षणव्यवस्थेचे आधारस्तंभ बनतात. आमच्या एम. डी. पोरांची बदली शेंबडा पुढारी करतो.

अशा प्रकारे या देशातील राजकीय, सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक, सांस्कृतिक क्षेत्रात अतिशय भयानक परिस्थिती आहे. या देशाची सुधारणा घडवण्यासाठी तुमच्या आमच्या सारख्या युवकांनी पुढे येण्याची गरज आहे.

‘ संतांचा वैज्ञानिक दृष्टीकोन ’

वारकरी चळवळीमधील संतांचे विचार अभंगांच्या रूपाने अमर झाले आहेत. नामदेवांपासून तुकारामापर्यंतच्या सर्व संतांचे अभंग आज लिखित स्वरूपात आहेत. त्यामध्ये थोडीफार भेसळ जाणीवपूर्वक केलेली असली तरी ‘ निवडी वेगळे क्षीर आणि पाणी । राजहंस दोन्ही वेगळाली ।’ या तुकोबांच्या वचनाप्रमाणे खऱ्या वारकऱ्याला त्यांची निवड करणे अवघड नाही. अभंगामधून संतांनी त्याचे प्रबोधनरूपी विचार मांडले आहेत. त्याचा परामर्श घेणे या ठिकाणी उचीत ठरेल.

* विज्ञानवादी विचारसरणी :

बुहजन संतांचे विचार हे परिवर्तनवादी विचार होते. कर्मकांड अंधश्रद्धेला विरोध करण्याबरोबरच त्यांनी विज्ञानवादाची कास धरली होती. या जगात भूत नाही हे विज्ञानाने सप्रमाण सिद्ध केलेले आहे. अशा ढोंगी लोकांबद्दल तुकोबाराया म्हणतात.

“ डोई वाढवूनी केस । भूते आणिती अंगास ॥१॥
तरी ते नव्हती संतजन । तेथे नाही आत्मखुण ॥ १॥
मेळवूनी नरनारी । शकून सांगती नानापरी ॥२॥
तुका म्हणे मेंद । नाही त्यापासी गोविंद ॥३॥ ”
अशी ही ढोंगी मंडळी भोळ्या भाबड्या लोकांना शकून
अपशकून भूत भविष्य सांगत फिरतात.
“ सांगो जाणती शकून । भूत भविष्य वर्तमान ॥१॥
त्यांचा आम्हासी कंटाळ । पाहो नावडती डोळा ॥१॥
”

तुकोबांचा हाच विचार जाणून घेतल्यामुळे छत्रपती शाहू महाराजांनी त्यांच्याकडे आलेल्या ज्योतिषाची चांगलीच फटफजिती केली होती. आज लोकं शिकून आडाण्यासारखी वागत आहेत. कुठल्याही दवाखान्यात जा त्या ठिकाणी एक बोर्ड लिहिलेला असतो ‘मी फक्त उपचार करतो, बरा करणारा तो आहे ।’ असे लिहून डॉक्टर नामानिराळा होतो. एवढ्या मोठ्या डिगऱ्या मिळवून सगळे प्रॅक्टिकलसहित शिक्षण घेणारा डॉक्टर शेवटी त्यांच्याकडे बोट दाखवतो मग आमची लोक सुध्दा त्याच प्रकारचा विचार करतात आजार बरा झाला. तर

म्हणतात, “ देवाने वाचवले आणि नाही बरा झाला तर म्हणतात, ” ‘शेवटी प्रारब्ध आपले’ अशा लोकांना तुकोबाराय म्हणतात, .

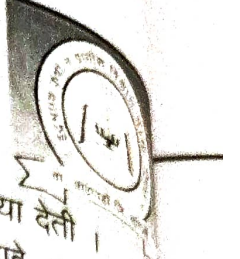
“ वैद्य वाचविते जीवा । तरी कोण ध्याते देवा ॥१॥

काय जाणो कैसा परी । प्रारब्ध ते ठेवी उरी ॥१॥

नशिबाबर भरवसा ठेवणारी ही मंडळी नवसावर सुध्दा तेवढाच भरवसा ठेवतात. “हरवलेले जनावर सापडू दे, पोरीला चांगला नवरा मिळू दे, संसार सुखाचा होऊ दे, पोरगा पास होऊ दे ’ अशा प्रकारे देवाला नवस करणारी माणसे देवाकडे मूलबाळ मागायला सुध्दा मागे पुढे पाहत नाहीत. मुलं कशी होतात हे सर्वज्ञात असूनही असा गोंधळात टाकणारा नवस ते बिनबोभाट करतात. । तुकोबाराय अशा महाभागाला परखड भाषेत प्रश्न विचारतात

“ नवसे कन्या पुत्र होती । मग का करणे लागे पती ॥”

चारशे वर्षापूर्वी तुकोबांनी नवसाने पोर होतात. मग नवरा करायची गरज काय ? हा प्रश्न विचारून विज्ञानवादी विचारसरणीचा पुरस्कार केलेला आपणास दिसून येतो. तुकोबांचे जन्म चतुःशताब्दी वर्ष साजरे झाले. परंतु विज्ञान शिकलेल्या मंडळीनाही अजून विज्ञानवाद समजलेला नाही. मुलबाळं होत नाहीत म्हणून कित्येक शिकलेल्या स्त्रियासुध्दा मौलवींना नैवेद्य दाखवून त्याची पूजा करतात, कुठल्यातरी बुवा बाबाच्या आशिर्वादाने मूल होण्यासाठी वाट बघत बसतात. कित्येक भोंदूबाबा त्यांच्या या अगतिकतेचा फायदा उठवून आपल्या मनातील पाशवी हेतु साध्य करून घेतात पण, त्याचा बोभाटा अपवादानेच होतो. गेल्या काही वर्षापूर्वीची गोष्ट गुजरात राज्यांमध्ये पार्वती माँ नावाची एक जख्खड म्हातारी प्रसिध्दी पावली होती. ज्या स्त्रियांना मूल होत नाहीत त्यांच्या पोटावरून ती हात फिरवायची आणि मग म्हणे, त्या स्त्रियांना दिवस जायचे ! महाराष्ट्रातून निपुत्रीक स्त्रियांचे लोंढेच्या लोंढे गुजरातमध्ये गेले. अनेक शिक्षित लोकांबरोबर कित्येक डॉक्टर सुध्दा आपल्या बायकांच्या पोटावर गुजरात मधून पार्वती माँच चा हात फिरवून आले त्यांना मुलबाळं झाली का नाही हे वेगळे

सागायला नको. आपल्या मेडीकलपर्यंतच्या शिक्षणामध्ये एकदा जरी तुकोबांची विचारधारा त्यांनी नजरेखालून घातली असती तरी त्यांच्यावर ही वेळ आली नसती.

भूत, भविष्य, नवस-सायास चमत्कार या सर्व गोष्टी खोट्या आहेत. मानवजातीची प्रगतीही अशा गोष्टीमधून होत नाही तर त्यासाठी खडतरपरिश्रमाची गरज आहे. प्रयत्नाने असाध्य गोष्टी साध्य होऊ शकतात हा, प्रयत्नवादाचा मंत्र संत तुकाराम महाराज आपल्या अभंगातून सांगतात.

साधुनी बचनाग खाती तोळ तोळ ।
अणिकाते डोळा न पहावे ॥१॥
साधुनी भुजंग धरतील हाती ।
आणिके कापती देखोनिया ॥२॥
असाध्य ते साध्य करीता सायास ।
कारण अभ्यास तुका म्हणे ॥३॥

प्रयत्नवादाची विज्ञानवादाशी सांगड घालणारा हा संत विचार खऱ्या अर्थाने समाजामध्ये रूजवण्याचे काम आज होणे गरजेचे आहे.

S कर्मकांड अंधश्रद्धेवर प्रहार :

ब्राम्हणी धर्म व्यवस्थेने बहुजन समाजाला गुलाम बनविण्यासाठी अनेक अंधश्रद्धा त्यांच्यामध्ये पसरवल्या व कित्येक निष्फळ कर्मकांड करण्यास लोकांना भाग पाडले यामुळे समाजाचे मनोबल खचले व समाज मानसिकदृष्ट्या ब्राम्हणांचा गुलाम बनला. या गुलामीतून समाजाला मुक्त करण्यासाठी संतांनी अंधश्रद्धा, कर्मकांडावर आपल्या किर्तनातून, अभंगामधून प्रचंड प्रहार केले. अंगात येणे हा प्रकार सगळीकडे प्रसिध्दी पावलेला आहे. अडाणी बहुजन स्त्रियांच्या अंगात तर हमखास देव येतो, एक-एका बाईच्या अंगात पाच-पाच, सात-सात देव येतात. 'ढंगाळांग मचाळांग' च्या तालावर देव नाचून दमतात आषाढाचा महिना तर त्यांच्यासाठी पर्वणीच ठरतो, देव ज्यांच्या अंगात येतो त्यांना त्यांचेच प्रश्न सोडवता येत नाहीत आणि ते इतरांचे प्रश्न सोडवतो म्हणतात अशा लोकांवर तुकाराम महाराज प्रहार करतात.

"अंगी घेऊनिया वारे वया देती ।
तया भक्त हाती चोट आहे ॥१॥
देव्हारा बैसोनी हालविती सुपे ।
ऐसी पापी पापे लिंपताती ॥२॥
ऐकी बेळी न्यायं होतसे प्रचित ।
तेणे लोक समस्त भुलताती ॥३॥
तयाचे स्वाधीन दैवते असती ।
तरी का मरती त्यांची पोरे ॥४॥
तुका म्हणे पापी अंगारा जयाचा ।
भक्त कान्होबाचा तोही नव्हे ॥५॥

ही अंगात देव आलेली मंडळी फुकट कोणाचे तार सोडवत नाहीत. त्याचा मोबदला घेतात. दोन पायाचे तार पायाचे मागतात ही पोट्यासाठी रडणारी दैवते आहेत. ते तारी काय कल्याण करतील हे सांगताना तुकोबाराय म्हणतात तार "संदरी हे देवी दैवते कोण ते पुजी भुते केते तार आपुल्या पोट्या जी रडते । मागती शिते अवदान ॥१॥ यत्न आपुले इच्छे आणिका पीडी । काय ते देइल बराडी य कळोही आली तयाची जोडी । अल्प रोकडी बुध्दी अध्याय ॥१॥

अशा देवांना भजणारा वर्ग सोडून काशी, प्रयाग वारणसी यासारखी तीर्थे करणारा एक वेगळा वर्ग आहे. च ठिकाणांची प्रसिध्दी वाढावी म्हणून ब्राम्हणी ग्रंथ, 'गंगास्नान केल्याने पाप मुक्ती होते.' 'सर्व संकटे हट होतात.' यासारखा प्रचार करतात. तीर्थाच्या ठिकाणा असणाऱ्या नद्यांना पापनाशिणी यासारख्या उपमा दिल जातात परंतु, कितीही वरवरची कातही पाण्याने धुतली आतून तो थोडाच शुध्द होणार आहे. ? " 'नाही निर्मळ काय करील साबण' तीर्थाला जाऊन गंगास्नान करणाऱ्या तुकाराम महाराज म्हणतात.

" जाऊनिया तीर्था काय तुवा केले ।
चर्म प्रक्षाळीले वरी वरी ॥१॥
अंतरीचे शुध्द कासयाने जाले ।
भूषण तो केले आपणया ॥१॥

तीर्थयात्रा वाऱ्या करणारी सगळीच मंडळी सज्जन असतात काही भाग नसतो. प्रत्येक एकादशीला वारी करणारी मंडळी पंढरीच्या विठ्ठल रूक्मिणीच्या पायावर हजारदा डोके

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

वट असतात. पण त्यातील कित्येकजण घरच्या विवुल
कि म णी ला (आ ई - बा पा ला)
गावरासारखी वागणूक देतात. गेल्यावर मात्र
सोहळा करतात. पिंडदानाचे ढोंग रचतात. या कर्मकांडावर
काराम महाराज हल्ला चढवतात.

“ भूके नाही अन्न । मेल्यावरी पिंडदान ॥१॥

हे तो चाळवा चाळवी । केले आपणिच जेवि ॥४॥

म्हातारपणी भाकारीच्या तुकड्यालाही पारख्या झालेल्या
म्हातारीला मेल्यावर मात्र बुंदीचा नैवेद्य दाखवला जातो.
वट असताना गोठ्यात जनावरांबरोबर दिवस काढणारा म्हातारा
म्हातारीचा लॅमिनेशन केलेला फोटो मेल्यावर देव्हान्यात लावला जातो.
म्हातारपणात कुत्र्यासारखी हाड-हाड सहन करणाऱ्या याच
म्हातारीचा एक मंदिरवजा थडगे दिमाखात उभे राहते. वेळेला
पाणीही मिळालेले नसले तरी त्यांच्या पादुकांना त्याचा लेक
नेमाने पाणी घालत असतो. असा ढोंगांचा बाजार सर्रासपणे
चालला मिळतो. वृद्ध आश्रमात जाणाऱ्यांची संख्या दिवसेंदिवस
ढळत आहे. शहाण्या शिकलेल्या पोराना आई-वडील म्हणजे घरातील
मगळ वाटतात. समाजातील इतर घटकांचा विचार करण्याची गोष्ट
परंतू जन्म दात्या आई वडीलांचाही विचार आजकाल केला जात
नाही. याने कसले पुण्य मिळणार ? यातून तर पापाचा डोंगरच तयार
व्हाईल पुण्य कोणत्या गोष्टीतून मिळेल. पाप म्हणजे काय ? या विषयी
काराम महाराज सांगतात.

“ पुण्य पर उपकार । पाप ते परपीडा ।

आणिक नाही जोडा । दुजा यासी ॥१॥

सत्य तोचि धर्म । असत्य ते कर्म ।

माणिक हे वर्म । नाही दुजे ॥ ४ ॥ ”

दुसऱ्यावर उपकार करणे हे पुण्य आहे. व दुसऱ्याला त्रास देणे
पाप आहे. सत्याने वागणे हाच खरा धर्म आहे. असत्य म्हणजे
कर्मकांड आहे. हा तुकोबारायांचा विचारच खऱ्या वारकरी धर्माचे सार
सांगतो.

देव रोकडा सज्जनी :

देव देवळात नाही, देव देवान्यात नाही तर देव

माणसात आहे. माणसा बरोबर माणसासारखे वागले
पाहिजे. हा संत विचार आहे हे देव कोठे आहे हे
सांगताना तुकाराम महाराज म्हणतात,

“ जे का रंजले गांजले । त्यासी म्हणे जो आपुले
तोचि साधु ओळखावा । देव तेथेची जाणावा

॥२॥ ”

रंजल्या गांजलेल्यामध्येच देव आहे त्याची
पूजा करा. देवाचा शोध घेण्यासाठी उगीचच तीर्थयात्रा
अन वाऱ्या करत बसू नका. तिर्थांला जाऊन काय
मिळणार आहे ?

“ तीर्थ धोंडा पाणी । देव रोकडा सज्जनी ॥१॥

मिळवया संतसंग । समर्पिता भले अंग ॥४॥

तीर्थांमध्ये तुम्हाला फक्त दगड आणि नदीचे
पाणीच पहायला मिळेल. देव तर सापडणार नाही.
कारण देव सज्जनामध्ये असतो. दगडामध्ये नसतो.
तुकाराम, नामदेव महाराज या दगडाच्या देवाबद्दल
म्हणतात,

“ पाषाणाचा देव बोलिला का कधी ?

हरिभाव व व्याधी केवी घडे ?

दगडाची मूर्ती मनिला ईश्वर ।

परि तो साचार देव भिन्न ।

दगडाचा देव इच्छा पुरवित ।

तरी का भंगत आघाताने ।

पाषाण देवाची करीती ते भक्ती ।

सर्वस्वा मुकती मुढपणे । ”

दगडाच्या देवाची भक्ती करणारे सर्वस्वाला
मुकल्याशिवाय रहात नाहीत. संतांनी दगड
धोंड्यांतल्या देवाला नकारले. त्याचप्रमाणे
पुराणातल्या देवा समोरही आव्हान उभे केलेले आहे.
तुकाराम महाराज त्या देवाशी भांडतात.

“ हरी तू निष्पूर निर्गुण । नाही माया बहू कठिन ।

नव्हे ते करिसी आन । कवणे नाही केले ते ॥१॥

घेऊनि हरीशंद्राचे वैभव । राज्य घोडे भाग्य सर्व ।

पुत्र पत्नी जीव । डोंबा घरी वोपविली ॥ ४ ॥

नळा दमयंतीचा भोग । बिघडला त्यांचा संग ।

ऐसे जाणे जग । पुराणे ही बोलती ॥२॥

राजा शिबी चक्रवर्ती । कृपाळू दया भूती ।

तुळविले अंती । तुळे भास तयाचे ॥३॥

कर्ण भिडता समरंगणी । वाणी ज्यापियेला रणी ।

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

मागसी पाडोनी । तेथे दात तयाचे ॥४॥

बळी सर्वस्वे उदार । जेणे उभारीला कर
करुनि काहार । तो पाताळी घातला ॥५॥

श्रियाळाच्या घरी । धरणे मांडीले मुरारी ।
भारविले करी । त्याचे बाळ त्या हाती ॥ ६ ॥

तुज भावे जे भजती । त्यांच्या संसारा हे गती ।
ठाव नाही पुढती । तुका म्हणे करिसी ते ॥७॥

तुकाराम महाराज या अभंगातून राजा हरिशचंद्र, नळ-
दमयंती, शिवाजी राजा, महारथी कर्ण, बळीराजा इत्यादीशी
पुराणातल्या देवाने केलेला कपट व्यवहार मांडतात. तुकोबांची
वृत्ती निर्भीड, सडेतोड आणि फटकळ स्वरूपाची होती म्हणून ते थेट
त्या देवाला म्हणतात,

“ बरे कळो आले देवपण । आता गुण कोण राखे तुझे ।
मारले का मज सांगा आजिवरी । आता सरोवरी तुज भज ॥
धृ ॥

जे आम्ही बोलो ते आहे तुज्या अंगी ।

देईन प्रसंगी आजि शिव्या ॥२॥

निलाजरा तुज नाही याति कुळ । चोरट शिंदळ ठावा जना
॥३॥

खासी घोडे माती जीव जंत झाडे । ऐकले उघडे परदेशी ॥४॥

गाढव कुतरा ऐसा मज ठावा । बईल तू वा भारवाही ॥५॥

लटकी तू मागे बहुतांशी ठावा । आले अुभवा माझ्या तेही
॥६॥

तुका म्हणे मज खवळीले भांडा । आता धीर तोंडा न धरवे
॥७॥

देवळातला, दगडातला, तिर्थातला, पुराणातला देव
संतांनी नाकारला व माणसामधला देव खरा देव आहे. हे सांगून उच्च
कोटीच्या देवत्वाची अनुभूती आपल्याला दिलेली आहे.

S ब्राम्हणी व्यवस्थेविरुद्धचे बंड :

दगडधोंड्यातला देव संतांनी नाकारला होता परंतु, त्याच
देवाच्या आधारे ब्राम्हण आपले पोट भरण्याचे काम करत होते.
लोकांशी खोटारडेपणाने, अधमपणाने वागत होते. त्यांच्या या
व्यवस्थेविरुद्ध संतांनी बंड पुकारले. ब्राम्हण हा जन्मावरून नाही तर
त्याच्या कर्मावरून श्रेष्ठ ठरतो परंतू, अल्प ज्ञान असूनही आम्ही खूप
विद्वान आहोत असे म्हणणाऱ्या या मंडळीबद्दल तुकाराम महाराज
म्हणतात.

“सुख सागरी नेघे वस्ती । अंगी ज्ञानपणाची मस्ती ॥ २ ॥

तुका म्हणे गाढव लोका । जेथे भेटेल तेथे ठोका ॥३॥”

हीच ब्राम्हणीमंडळी भिक्षूक म्हणून मिरवतात. भिक्षूक
म्हणजे भिकारी, त्यांचे भीक मागणे जरा स्टॅण्डर्ड पध्दतीचे
असते ऐवढेच । आमचे लोक त्यांना घरी सत्यनाराय
घालण्यासाठी बोलवतात. मग तो घरी येतो. आणि मागायला
सुरुवात करतो. तांदुळ आणा केळी आणा. सगळं आणा
म्हणतो भीक मागतो. कार्यक्रम संपल्यावर सगळ गोळा करून
पिशवीत भरतो. अन् घेऊन जातो. जाताना आमचे लोक
म्हणतात ‘देवा जेवून जा’ तर, तो म्हणतो – ‘कोरडा शिधा
द्या’ म्हणजे, पुन्हा मागतोच. तो जेवलाही असता पण जेवून
त्याचे एकट्याचेच पोट भरले असते. शिधा घेतल्यामुळे
घरादारांचे दोन दिवसांचे भागते ना ! असा हा स्टॅण्डर्ड पण
भिकारीच ! असल्या ऐतखाऊ हरामी लोकांबद्दल तुकाराम
म्हणतात.

“ भिक्षा पात्र अवंलबणे । जळो जीणे लाजिरवाणे ।

ऐसीयाशी नारायणे । उपेक्षिजे सर्वधा ॥४॥”

असा लबाड ब्राम्हण लोकांच्या माना कापण्याचे कर्म करतो.
नाव देवाचे घेतो पण, त्याला त्यातून दक्षिण्याची अपेक्षा असते.
अजून आपल्या बहुजन समाजाबध्ये लग्ने ब्राम्हणच लावतो.
त्याबद्दल लग्न मालक त्याला दक्षिणा देणार असतो. तरी तो
अगोदर विविध प्रसंगात मामा-मामीला पैसे मागतो वरमाई
वरबापाला पैसे मागतो. नवरा नवरीला पैसे मागतो आणि शेवटी
ठरलेला दक्षिणाही घेऊन जातो. कन्यादान करताना चिल्लर
टाकली तर तो हातातून खाली भांड्यातील पाण्यात पडू देतो.
पण नोटा टाकल्या तर, मात्र पाण्यात पडायच्या आतच
उचलतो. म्हणजे त्याच्या मनात लोभाची आशा असते. त्याच्या
बद्दल तुकाराम महाराज म्हणतात.

“ मुखे सांगे ब्रम्हज्ञान । जन लोकांची कापितो मान

॥१॥

ज्ञान सांगतो जनासी । नाही अनुभव आपणासी ॥ धृ ॥

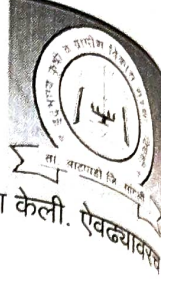
कशा करीतो देवाची । अंतरी आशा बुलोभाची ॥२॥

तुका म्हणे तोचि वेडा । त्याचे म्हणोनी थोबाड फोडा

॥३॥”

अशा स्वार्थी, ढोंगी, हलकट लोकांच्या व त्यांच्या ब्राम्हणी
व्यवस्थेच्या विरोधात संतांनी बंडाचे निषाण उभारले होते.
त्यांची संपूर्ण व्यवस्था उलथवून टाकण्याचा व वारकरी धर्माची
व्यवस्था निर्माण करण्याचा संत मंडळींचा मानस होता. त्यांच्या
क्रांतिकारी

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

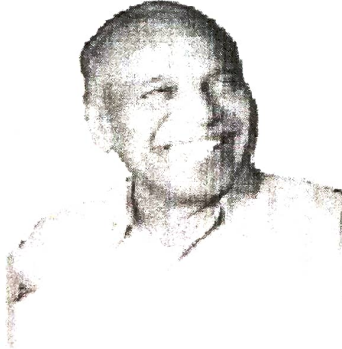
विचारांमुळे व कार्यांमुळे सर्व बहुजन संतांना या व्यवस्थेने प्रचंड प्रमाणात विरोध केला. प्रसंगी मारहाण केली. ऐवढ्यावरून ही चळवळ आटोक्यात येत नाही.

हे पाहून कित्येक संतांचे खून केले व चमत्काराच्या माध्यमातून पचवले. भोळी भाभडी बहुजन जनता त्यांच्या या कारस्थानाला बळी पडली. संतांना जरी या मस्तवाल व्यवस्थेने संपवले असले तरी त्यांचे चिरंतन विचार मात्र ते संपवू शकले नाहीत. मस्तवाल व्यवस्थेची मस्ती जिरवण्यासाठी ते पुरेसे आहेत. फक्त गरज आहे. त्या विचारांच्या प्रचार आणि प्रसाराची हे काम नामदेव तुकोबाराऱ्यांचे खरे वारकरी विचारवंत कीर्तन कारच करू शकतात. फक्त त्यासाठी अभ्यास, चिंतन, मनन करून विचार शक्ती जागवली पाहिजे. कारण.....

'करिता विचार सापडले वर्म। समूळ निश्रम परिहाराचे ॥१॥

संदर्भ :-संत तुकाराम महाराज अभंग गाथा,
राष्ट्र संतांची भाषणे, कुळवाडी संत नामदेव ते शिवधर्म

“ आण्णा तुमच्या मृत्यूनंतर 'फ

आण्णा तुमच्या मृत्यूनंतर जागे झाले कावळे
बेंबीच्या देठापासून नाचू लागले बावळे
हार-तुरे भाषणांनी आता तुम्हाला सजवतील
“पाणी आपल्या हक्काचं” म्हणून ढसाढसा रडतील

चाऱ्यामध्ये काव ५५ काव

टँकर, पाण्यात डाव

कमरेची लंगोटी कसू लागले मावळे

आण्णा तुमच्या मृत्यूनंतर जागे झाले कावळे

जित्यापणी नव्हती गोडी, आता शाल जोडी

आण्णा तुमच्या मृत्यूनंतर, किंकाळत्यात घोडी

कळवळा नव्हता कधी, आता का लळा ?

टेंबूच्या पाण्यातून , पिकवतो कोण मळा ?

'आण्णा "आण्णा' सगळ्यांना सांगू लागले कावळे

बेंबीच्या देठापासून, नाचू लागले बावळे

हिंदी विभाग

“ मेरे विचार से जीवन का एक उद्देश्य है-
'तलाश' साथ ही दूसरों के लिए अच्छा कर्म करना ।
सब व्यक्ति यदि दूसरों के हित को ध्यान में रखकर
कर्म करने लगे तो कोई झगडा न रहे और समाज
की भी उन्नति हो । यही धर्म का भी व्यावहारिक
रूप है या हो सकता है, !”

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

- अनुक्रमणिका -

- १ एकता का महत्व
- २ राष्ट्रभाषा हिंदी
- ३ भ्रष्टाचार के दुश्मन आण्णा हजारे
- ४ जिदगी
- ५ राष्ट्रभाषा हिंदी का प्रचार-प्रसार
- ६ समाज विकास में नारी का योगदान
- ७ हमारी राष्ट्रभाषा हिंदी
- ८ विज्ञान का समाज विकास में योगदान
- ९ शैरो-शायरी
- १० राष्ट्रभाषा का अर्थ
- ११ युवा पिढी और व्यवनाघिनता

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

एकता का महत्व

“ आओ मिले सब देश बांधव, हार बनकर देश के ।
साधक बने सब प्रेम से , सुख शांतिमय उद्देश के ॥”

एकता ही हमारे राष्ट्र का आधार है। सारे देशवासी अपनी भिन्नताएँ भूलकर एक हो जाएँ, तो वे अपूर्व शक्ति प्राप्त कर सकते हैं। ऐसा कोई काम नहीं, जो एकता के द्वारा सिद्ध न हो सके। तरह-तरह के फूल जब गुँथकर एक होते हैं तो सुंदर माला तैयार हो जाती है। यह कौन नहीं जानता कि एक एक मिलकर ग्यारह हो जाते हैं। इतना ही नहीं, किसी अंक में शून्य जोड़ दिया जाए, तो वह अंक दस गुना बढ़ जाता है। देशवासियों में एकता रहेगी, तो ही हम सब भारतवासी सुख-शांति से रह सकेंगे। एक रहकर ही हम एक-दूसरे के सुख : दुःख में भाग ले सकते हैं। शोक की घड़ी में हम एक दूसरे को सांत्वना दे सकते हैं और अपना दुःख हलका कर सकते हैं। राष्ट्रीय एकता से हम अपनी मुश्किले आसान बना सकते हैं।

देश में एकता स्थापित करना कठीन नहीं है। जरूरत इस बात की है कि, हम अपने अंतःकरण की संकुचितता और अज्ञान का त्याग कर दें। हम एक दूसरे को खुले मन से अपनाएँ और आपस में ज्ञान की ज्योति जलाएँ। हम एक दूसरे के रहन-सहन की भिन्नता पर ध्यान न देकर आपस में प्रेम का व्यवहार करें। हम सभी एक दूसरे के सुख-दुःख में भागीदार बनें, शोक की घड़ी में हम एक-दूसरे को सांत्वना दें। यदि देश के किसी एक भाग में आपत्ति आए, तो देश के सभी लोग दिल खोलकर पीड़ितों की सहायता करें। एक दूसरे से केवल हाथ मिलाने से ही एकता का भाग जागने वाला नहीं है। एकता तभी आएगी जब हमारे मन मिलेंगे और हम सच्चे हृदय से एकता का अनुभव करेंगे।

“ दीपक और फूल से सीखो,

कब बुझाना कब खिलना ।

एकता से सिखो ,

कब एक -दूजे को मिलना ॥”

१५ अगस्त, १९४७ को हमारा देश गुलामी की बेड़ियाँ तोड़कर आजाद हुआ। आजादी मिलने के साथ ही देश का बँटवारा भी हो गया। हिंदुस्तान दो टुकड़ों में बाँट गया भारत और पाकिस्तान। हमने आजादी तो हासिल कर ली लेकिन यह भूल गए कि आजाद होना तभी सार्थक होता है। जब हमारे देश में एकता तथा अखंडता सुरक्षित रहे और देश की आंतरिक शक्ति बढ़े।

क्षेत्रफल की दृष्टि से भारत का संसार के देशों में सातवाँ स्थान है। जनसंख्या की दृष्टि से इस देश को देखें, तो विश्व में दूसरा स्थान है। विशालता एवं विविधता के कारण इस देश को 'उपमहाद्वीप' की संज्ञा दी गई है। इस विशाल देश में निवास करनेवाले सभी लोगों से आत्मियता रखना, तथा उनके सुख-दुख को अपना ही सुख-दुख समझना हमारी एकता का असली रूप है।

हमारे देश में हिंदू, इस्लाम, सिख, ईसाई, जैन, बौद्ध आदि अनेक धर्मोंके अनुयायी रहते हैं। इस देश में कही उँचे पर्वत, तो कही समतल मैदान हैं। कही दूर-दूर तक फैले पठार हैं, तो कहीं पहाड़ियों और नदियों की गहरी खाईयाँ हैं। अलग-अलग प्रदेशों में भिन्न-भिन्न प्रकार की जलवायु पाई जाती है। इस देश के संविधान में उन्नीस भाषाओं को सूचीबद्ध किया गया है। इनके अतिरिक्त, यहाँ सैकड़ों उपभाषाएँ तथा बोलियाँ बोली जाती हैं। इतनी विविधता के बावजूद यहाँ के निवासियों के हृदय में एकता का जो सूत्र विद्यमान है, वही इस देश की महानता बनाए हुए है। यदि यह एकताका -सूत्र न होता, तो देश के टुकड़े-टुकड़े हो गए होते।

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

“आज एकता की साथ,

जुदाई की बात न करना।”

देश में भिन्न-भिन्न धर्मों के अनुयायियों के बीच टकराव होत रहता है। कभी-कभी दंगे-फसाद और रक्तपात तक की नौबत आ जाती है। आशंका होने लगती है कि अत्याधिक त्याग और बलिदान से हासिल की गई आजादी पर कहीं आँच न आ जाए और देश के फिर टुकड़े-टुकड़े न हो जाएँ किंतु अनेक तत्वों के योग से एक भारतीय संस्कृति बन गई है, जो देश की एकता अखंडित रखती है जिससे संसार के मानचित्र पर भारत देश का नाम अमर रहा है।

• “एकता को हमने अच्छी दृष्टि से देखा,

बना गए सुरक्षा-हित हम लक्ष्मण रेखा।”

हमारे देश का इतिहास साक्षी है कि, जब हममें एकता का अभाव हुआ। तो, विदेशी आक्रमणकारी अपनी योजना में सफल हुए और उन्हें इस देश में पैर जमाने का मौका मिला है। एकता के अभाव के कारण ही लगभग डेढ़-सौ वर्षोंतक हमें अंग्रेजी की दासता में रहना पडा है। अंत में, जब राष्ट्रपिता महात्मा गांधी के नेतृत्व में सारी भारतीय जनता एक होकर आजादी की लड़ाई में कूद पडी, तब अंग्रेज अपना बोरिया-बिस्तर बाँधकर इस देश से जाने के लिए मजबूर हो गए और हमे अपनी खोई हुई आजादी मिली। यदि हममें एकता न होती, तो अब तक हमारा देश गुलामी की जंजिरों में ही जकडा रहता।

आजादी मिलने के बाद हमारे देश ने हर क्षेत्र में प्रगति की हैं। आजादी मिलने के समय हमारे देश के निवासियों की औसत आयु केवल ३२ वर्ष की थी। आज यह आयु ६२

वर्ष हो चुका है। सन १९४७ में इस देश में साक्षरता १०.३३ प्रतिशत थी। सन २००९ में यह दर ६५.३ प्रतिशत तक पहुँच चुका है। जब हमारे देश को आजादी मिली तो यहाँ की जनता का पेट भरने के लिए हमें दूसरे देशों से अनाज मँगवाना पडता था। हरित क्रांति की तकनीक अपनाकर खदयानों के मामले में हम आत्मनिर्भर हो गए हैं। इतना ही नहीं हम दूसरे देशों को भी अनाज भेजने लगे हैं।

आजादी मिलने के बाद हमारे देश को पडोसी देशों से कई बार लडाई लडनी पडी है। हमारे देश ने इन सभी हमलों का मुँह तोड जवाब दिया और साथ-साथ अपने कारखानों और औद्योगिक तथा कृषि उत्पादन की दर में वृद्धि भी करता रहा है। यदि हम में एकता न होती तो ये हमलावर अपने उद्देश्यों में कामयाब हो गए होते और हमारा देश अनेक टुकड़ों में बिखर गया होता।

कभी-कभी देश के किसी कोने में अलगाववादी शक्तियाँ सिर उठाती हैं। तब देश की एकता टूट जाने का डर पैदा हो जाता है। हमें इस बात का ध्यान रखना चाहिए कि, ये अलगाववादी शक्तियाँ अपने उद्देश्यों में कामयाब न होने पाए, वरना देश की एकता और संस्कृति मिट्टी में मिल जाएगी और हमारा विकसनशील देश अन्य देशों के मुकाबले प्रगति की दौड में पिछड जाएगा।

“जिंदागी जिंदादिली का नाम है

साथ-साथ रहना ही 'एकता' का नाम है।

“हिंदी -आंदोलन स्वतंत्रता आंदोलन का एक अंग है।

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

“ राष्ट्रभाषा : हिंदी ”

सितंबर, १९४९ में हम सभी भारतवासियों ने हिंदी भाषा को राष्ट्रभाषा रूप में स्वीकार किया है। अतः हमारी राष्ट्रभाषा और संपर्कभाषा ही नहीं संपूर्ण व्यवहार की भाषा हिंदी बन गई है। भारतीय जन-मानस को ता के धागे से बाँधने का सफल योगदान हिंदी भाषा ने दिया है। भाषा हिंदी के कारण ही हम एकता बनाने में कामयाब हो गए हैं। आज राष्ट्रभाषा, राष्ट्रभाषा और सम्पर्क भाषा के रूप में हिंदी पूर्णतः विकसित और कार्यरत हो गई है। इतना ही नहीं तो युनों जैसे संघटनों में भी हिंदी भाषा का प्रयोग किया जा रहा है। अतः हिंदी भाषा विश्वभाषा की तैयोजिता में प्रयत्नशील है।

किसी भी राष्ट्र की राष्ट्रभाषा वही हो सकती है, जिसे उस राष्ट्र में नेवाले अधिक से अधिक लोग व्यवहार में ला सकें। हिंदी भाषा का साहित्य भी अन्य भाषाओं की तुलना में आधिक मात्रा में है। इतना ही नहीं हमारी ऐतिहासिक परंपराएँ, संस्कृति और आचार-विचारों का प्रतिबिंब हिंदी भाषा के साहित्य में दिखायी देता है। हिंदी भाषा का निर्माण भी भारतभूमी की मिट्टी में हुआ है। अतः हिंदी हमारे संपूर्ण भारत के जनमानस की भाषा है।

कुछ लोग हिंदी भाषा को राष्ट्रभाषा और राजभाषा के रूप में स्वीकार करना नहीं चाहते। उनका कहना है कि, हिंदी हमारी राष्ट्रभाषा ही हो सकती, क्योंकि वह उत्तर भारत के लोगों की भाषा है। उनका कहना तर्कसंगत नहीं लगता। हम भाषा विकास और राष्ट्रहीत की दृष्टि से विचार और अध्यायन करें, तो हिंदी के अलावा आधिक विकसित भाषा दूसरी है ही नहीं। कुछ लोग अंग्रेजी भाषा को राष्ट्रभाषा के रूप में स्वीकार करने के विचार में हैं, लेकिन अंग्रेजी भाषा को हम राष्ट्रभाषा के रूप में स्वीकार करेंगे तो आज भी हम स्वाधीन होकर

भाषिक तौर पर पराधिन हो जाएँगे। प्रत्येक राष्ट्र की राष्ट्रभाषा वह होती है, जिसका निर्माण उस देश की मिट्टी में हुआ है। जिस भाषा के साहित्य में उस देश का इतिहास, परंपरा, धर्म और संस्कृति का प्रतिबिंब दिखाई देता है, जो उस देश के जन मानस की भाषा है।

हिंदी भाषा आज पूरे भारतवासियों के व्यवहार की भाषा बन गई है। विविध प्रसार माध्यम, आकाशवाणी, साहित्य, प्रशासकीय सेवा, बैंक सेवा, रेल सेवा आदि अत्यावश्यक सेवा सुविधाओं में हिंदी भाषा का प्रयोग किया जा रहा है। जन संपर्क की भाषा के रूप में आज हिंदी भाषा का प्रयोग किया जा रहा है। लोगों के विचारों के आदान-प्रदान का माध्यम हिंदी भाषा बन गई है। लेखन, वाचन, भाषण, और आकलन के क्षेत्र में हिंदी भाषा पूर्णतः विकसित हो गई है। आरंभिक रूप में राष्ट्रभाषा का पद प्राप्त कर लेने के बाद हिंदी प्रदेशों में हिंदी भाषा और साहित्य का प्रचार करने का कार्य विविध संस्थाओं के द्वारा हो रहा है। विकास की दृष्टि से भारत जैसे विशाल प्रदेश को भाषा के आधार पर विभिन्न प्रदेशों में विभाजित किया गया है। प्रत्येक प्रदेश की मातृभाषा या प्रादेशिक भाषा अलग अलग प्रकार की होती है। एक प्रदेश की सीमा को लगाकर अन्य प्रदेश के लोगों के साथ विचार-विनिमय करने के लिए हिंदी भाषा ही संपर्क भाषा के रूप में कार्य कर रही है। आज संपूर्ण भारत वर्ष के लोग अपना प्रदेश, जाति, धर्म, वंश, भूलकर हिंदी भाषा में विचार-विनिमय करते हैं। अतः हिंदी भाषा जनसंपर्क की भाषा के साथ-साथ एकता की कड़ी बन गई है।

समाचार पत्र में भी हिंदी भाषा का प्रयोग अधिक से अधिक मात्रा में किया जाने लगा है। हिंदी वर्तमान पत्रों के व्यवहार की भाषा होने के कारण ही पूरे देश की दैनंदिन

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

जानकारी हमें मिलती है। पूरे देश की राजनीति अर्थव्यवस्था, धार्मिक और सांस्कृतिक व्यवहार तथा ज्ञान विज्ञान का प्रसार भी हिन्दी पत्र-पत्रिकाओं के माध्यम से होता है। अंतः समाचार पत्रों के विचारों का आदान प्रदान करने का कार्य हिन्दी भाषा के माध्यम से आज प्रगतिशील हो गया है। आकाशवाणी में भी हिन्दी भाषा का प्रयोग आधिक मात्रा में किया जा रहा है। हिन्दी समाचार, हिन्दी नाटक, हिन्दी साक्षात्कार और हिन्दी गीतों से मानवी मूल्यों का प्रचार-प्रसार किया जा रहा है। समाचार पत्र से भी आधिक गति से विविध प्रकार की खबरे, ज्ञान विज्ञान की जानकारी, जन-सामान्य लोगों तक पहुँचाने का कार्य आकाशवाणी हिन्दी भाषा के माध्यम से कर रही है।

दूरदर्शन में भी आज आधिक मात्रा में हिन्दी भाषा का प्रयोग किया जा रहा है। समाचार का प्रचार प्रसार हिन्दी भाषा में किया जा रहा है। दूर-चित्रवाणी दृक्श्राव्य माध्यम होने के कारण समाज प्रबोधन के क्षेत्र में उसका विशेष योगदान है। इसी योगदान में हिन्दी भाषा उनका सहयोग दे रही है। राजनीति हो, खेल हो, सामाजिक समारोह हो, धार्मिक समारोह हो सभी का आँखो देखा हाल हम दूरदर्शन पर देख सकते हैं और उसी का भाषा माध्यम हिन्दी भाषा है।

अतः हिन्दी हमारी राष्ट्रभाषा राजभाषा और संपर्क भाषा है। इतना ही नहीं तो आज वह विश्व भाषा के रूप में विकसित हो रही है। यह हम भारतवासियों के लिए सम्मान की बात है।

* राजभाषा हिन्दी इंटरनेट के फेसबुकपर
राजभाषा हिन्दी के प्रचार-प्रसार हेतु राजभाषा विभाग ने फेसबुक
<http://www.facebook.com> पर राजभाषा विभाग (Rajbhasha vibhag)
पेज लांच किया है। आप इससे जुडकर हिन्दी के प्रचार प्रसार
हेतु अपना योगदान दे सकते हैं।

राजभाषा विभाग
गृह मंत्रालय, भारत सरकार

भ्रष्टाचार के दुश्मन-आण्णा हजारे

इन संस्थाओं में
अध्यक्ष

“ मंझिलें उन्हीं को मिलती है,
जिनके सपनों में जान होती है ।
लेकिन सपनों से कुछ नहीं होता है,
हौसलों से उड़ान होती है ॥”

इस काव्यपंक्ति के माध्यम से पता चलता है कि सपना देखना कोई बुरी बात नहीं है, लेकिन उन सपनों को प्रत्यक्ष रूप में साकार करना बहुत जरूरी है ।

> भ्रष्टाचार का स्वरूप -

हर एक मनुष्य अपने सुख की खोज के लिए अपना इमान बेच रहा है । संसार में धन (पैसा) का बड़ा महत्व है सुखी जीवन जिने की तलाश में मनुष्य अपना होश खो बैठ रहा है । यह भ्रष्टाचार नष्ट करने के लिए 'आण्णा हजारे' जी

ने अपने जीवन में उपोषण, सत्याग्रह को स्वीकार किया है । उन्होंने अपने और जनता के लिए 'लोकपाल विधेयक' का कानून पारित करके लेने के लिए जान की बाजी लगाई है ।

> आज की परिस्थिति -

आज के भारतीय नेता भ्रष्टाचार जैसे राक्षस को जन्म देने का प्रयास कर रहे हैं । मगर आण्णा हजारे जी और उनके साथियों ने मिलकर इस भ्रष्टाचार के विरुद्ध आवाज उठाई है । नेताओं ने अपने अधिकारों के बलपर अनेक तरिके से धन और संपत्ति को प्राप्त करने का प्रयत्न किया है आज बड़े-बड़े रिश्वतखोरी के मामले चर्चों में आने लगे हैं

- १) आदर्श मामला
- २) २-जी स्पेक्ट्रम मामला
- ३) कॉमन वेल्थ मामला
- ४) घास चोरी मामला
- ५) कोयला चोर मामला

इस प्रकार आज के राजनेता भ्रष्टाचार के माध्यम से देश की लूटमार कर रहे हैं ।

भारतीय संस्कृति को विश्व में बहुत बड़ा सम्मान मिला है । भारत देश की संस्कृति से राष्ट्र की प्रगति का, विकास का परिचय मिलता है । भारतीय स्वातंत्र्य नेताओं, किसानों और देश की जनता से प्राप्त हुआ है । उसमें गांधीजी और अन्य नेताओं ने भी अपना बलिदान दिया है । गांधीजी के शोष खुबियों के कारण अंग्रेज सरकार को भारत छोड़ना पड़ा ।

सन १९२०-१९४७ तक गांधीजी का योगदान बड़ा महत्वपूर्ण है । उन्होंने सत्याग्रह के माध्यम से ब्रिटिश सरकार को जुलुम और अन्यायों के खिलाफ आंदोलन, सत्याग्रह के माध्यम से ब्रिटिश सरकार की जुलमी और अन्यायी राजनीति के खिलाफ आंदोलन किया है । गांधीजी जैसे महान आदर्श पर चलनेवाले आधुनिक व्यक्ति ने अन्याय और भ्रष्टाचार को पूर्णतः नष्ट करने के लिए सत्याग्रह का मार्ग स्वीकार किया था । ऐसे ही एक महान व्यक्ति है " आण्णा हजारे " !

आज भारत देश में भ्रष्टाचार की समस्या बहुत बढ़ गई है । गांधीजी के आदर्श के साथ रहकर उन्होंने अपने जीवन में सफलता प्राप्त की है ।

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

> आण्णा का चरित्र -

आण्णा हजारे जी का जन्म महाराष्ट्र के राळेगणसिध्दी गांव में हुआ है । बचपन से ही उनके मन में देश और समाज के प्रति प्रेम था । अतः वे देशसेवा के लिए सैन्य में भरती हो गए थे ।

उन्होंने अन्याय के खिलाफ संघर्ष किया । मगर जब किसीने साथ नहीं दिया, तब उन्होंने अपने विचारों को समाज के सामने लाने के लिए अमरण उपोषण करने का प्रयास किया । तब उनके साथियों ने उनको समझाया । स्वामी विवेकानंद के विचारों से प्रेरित होकर उन्होंने अपने जीवन को फिर से सवाँर दिया ।

सेना से निवृत्ति पाकर वे अपने घर नहीं गए । उन्होंने यादव बाबा के मंदिर को निवास स्थान बना लिया । यहाँ से ही उन्होंने अपना समाज कार्य शुरू किया ।

> आण्णा हजारे और संस्कार -

अपने देश की भ्रष्ट राजनीति के प्रति आण्णा हजारे निराश थे । अतः वे भारत में फैले हुए भ्रष्टाचार को किसी भी हालत में रोख देना चाहते थे । इस काम में उनकी सहायता करनेवाले अन्य लोग इस प्रकार हैं ।

- १) के. जी. अग्रवाल
- २) किरण बेदी
- ३) स्वामी अग्निवेश
- ४) अरविंद केजरीवाल

इन चार साथियों की सहायता से उन्होंने भ्रष्टाचार को रोखने का प्रयत्न किया है ।

आण्णा का देशवासियों के लिए एक आवाहन है कि,

“ हम रहे ना रहे,

क्रांति की मशाल जलती रहे ” ।

इस विचारों के माध्यम से लगता है । आण्णा हजारे का जीवन कार्य कितना महत्वपूर्ण रहा है । भ्रष्टाचार समाप्त करने के लिए उन्होंने पहली बार 'जंतर मंतर' पर सत्याग्रह किया है ।

“ ना चाहत है बहारों की ,

ना चाहत है नजारों की ।

अगर आप जैसे इनसान मिल जाए

तो क्या जरूरत है इन राजनेताओं की ” !

“ जिंदगी ”

समझदार होकर भी नासमझदार है हम,
दिशाहीन जिंदगी की सफर कर रहे है हम।

पग-पग-पल-पल नजर दुश्मनों की,
खोज रही है हमको।

टिड्डीयों की भाँति खा डालेंगे हमको
इन सारी टिड्डीयों से कौन बचायेगा हमको
दुश्मन या दोस्त ना पहचान है हमको
दोस्ती का वास्ता देकर लुटते है हमको
अपना कौन पराया न पहचान हमको
है गुरू को निवेदन कि बचाओ हमको
बचाओ हमको

शेरी - शायरी

“निंद अपनी भूलाकर सुलाया है हमको,
आसूँ अपने गिराकर हँसाया है हमको।
दरद कभी ना देना उसु भगवान को,
जमाना कहता है माता-पिता जिनको ॥”

“प्यार बार-बार नहीं होता,
हर दिलदार वफादार नहीं होता।
यह तो दिल मिलने की बात है,
वरना साथ मेरा, लेकर भी प्यार नहीं होता॥”

“आसान है हिंदू होना,
आसान है मुसलमान बनना।
हाँ पर मुश्किल है, बहुत मुश्किल है,
एक अच्छा इन्सान होना॥”

राष्ट्रभाषा हिंदी का प्रचार-प्रसार

* राष्ट्रभाषा का अर्थ :-

राष्ट्र की वह भाषा जिसे राष्ट्र के अधिकांश लोग लिख, पढ़, बोल और समझ सकते हैं। इसी अर्थ में भारत की राष्ट्रभाषा हिंदी है। हिंदी एक सहज-सरल भाषा है। यह जितनी बड़े देश को उतना ही लाभ होगा।

१४ सितम्बर, १९४९ में हम सभी भारतवासियों ने हिंदी भाषा को हमारे देश की राष्ट्रभाषा के रूप में स्वीकार किया है। भारतीय जन-मानस को एकता के धागे में बाँधने का सफल योगदान हिंदी भाषा ने दिया है। हिंदी हमारी राष्ट्रभाषा बनने के कारण ही हम एकता बनाने में कामयाब हो गये हैं।

हमारा देश बहुत बड़ा है। यहाँ अनेक लोग रहते हैं। यहाँ अनेक राज्य हैं और प्रत्येक राज्य की अपनी-अपनी भाषा है। जैसे मराठी, पंजाबी, हिंदी, कन्नड आदि। पूरे देश में अलग-अलग भाषाओं के कारण एक राज्य के लोगों दूसरे राज्य के लोगों से ठीक ढंग से बातचित या व्यवहार नहीं कर सकते हैं। इसलिए पूरे देश में एक ऐसी भाषा की जरूरत है, जो सारे देश को जोड़ सकती है, सबको समझ सकती है, सब पढ़-लिख सकते हैं, ऐसी भाषा राष्ट्रभाषा ही काम करती है। देश की राष्ट्रभाषा सरल हो, तो देश के सभी लोग उसे आसानी से सीख सकते हैं। साथ ही उस भाषा में देश की मिट्टी की महक होना भी जरूरी है। राष्ट्रभाषा में पूरे राष्ट्र की आत्मा प्रकट होनी चाहिए। हिंदी भाषा में यह सभी बातें पाई जाती हैं। जो इन्सान लिखना पढ़ना नहीं जानते, वे भी हिंदी भाषा को सिर्फ सुनकर समझ और बोल सकते हैं।

हिंदी की लिपि देवनागरी है। यह भारत की पुरानी

लिपि है। यह आसानी से सीखी जा सकता है। हिंदी की भी भाषा रही है। हमारे देश के अनेक संतो ने उपदेश देने के लिए इसी भाषा का प्रयोग किया है। किसी भी राष्ट्र की राष्ट्रभाषा वही सकती है, जिसे उस राष्ट्र में रहनेवाले अधिक से अधिक लोग व्यवहार में ला सकें। आज भारत में हिंदी समझने वाले लोग ९०% हैं। भारत के लगभग सात सौ और चार केंद्रशासित प्रदेशों की मातृभाषा हिंदी है। राष्ट्रीय भाषाओं में समृद्ध और विकसित भाषा हिंदी ही हिंदी भाषा का निर्माण भी भारत भूमि की मिट्टी में हुआ है।

कुछ लोग हिंदी भाषा को राष्ट्रभाषा और राजभाषा के रूप में स्वीकार करना नहीं चाहते। उनका कहना है हिंदी हमारी राष्ट्रभाषा नहीं हो सकती क्योंकि वह भारत के लोगों की भाषा है। उनका यह कहना तर्क नहीं लगता। हम भाषा विकास और राष्ट्रहित की दृष्टि विचार और अध्यायन करें, तो हिंदी के आलावा विकसित भाषा दूसरी कोई है ही नहीं।

इसलिए तो इलाचंद जोशी ने कहा कि, "संस्कृत की बड़ी पुत्री 'हिंदी' भारतीय एकता आधार है"।

हमारे देश में आज भी अंग्रेजी का बड़ा महत्व अच्छी नौकरी या ऊँचा पद पाने के लिए अंग्रेजी का जरूरी समझा जाता है। परंतु अंग्रेजी कभी हमारी राष्ट्रभाषा नहीं बन सकती क्योंकि देश के बहुत कम लोग इस भाषा को समझ सकते हैं।

हिंदी भाषा आज पूरे भारतवासियों के व्यवहार

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

भाषा बन गई है। इसलिए तो कहते हैं कि, प्रत्येक राष्ट्र की राष्ट्रभाषा वहीं होती है, जिसका निर्माण उस राष्ट्र की मिट्टी से आ है।

दूरदर्शन में भी आज अधिक मात्र में हिंदी भाषा का प्रयोग किया जा रहा है। समाचार का प्रचार-प्रसार हिंदी भाषा में किया जा रहा है। दूर चित्रवाणी, द्रक-श्राव्य माध्यम होने के कारण समाज प्रबोधन के क्षेत्र में उसका विशेष योगदान रहा है। इस योगदान में हिंदी भाषा उसका सहयोग दे रही है। राजनीति हो या खेल हो, सामाजिक समारोह हो या धार्मिक समारोह हो, सभी का आँखो देखा हाल दूरदर्शन पर देख सकते हैं। उसी का भाषा माध्यम हिंदी ही है।

हिंदी भाषा आज पूरे भारतवासियों के व्यवहार की भाषा बन गई है। विविध प्रसार माध्यम, आकाशवाणी साहित्य सेवा, बैंक सेवा, डाक सेवा, रेल सेवा, आदि अत्यावश्यक सेवा सुविधाओं में हिंदी भाषा का प्रयोग किया जा रहा है। लोगों के विचारों के आदान-प्रदान का माध्यम हिंदी भाषा ही रही है। आज भारत देश में लगभग ६० प्रतिशत समाचार पत्र हिंदी भाषा में प्रकाशित हो रहे हैं।

हमारा देश स्वार्थीन होने के बाद संविधान में हिंदी को ही राष्ट्रभाषा का स्थान दिया गया है। आज वह विश्व भाषा के रूप में विकसित हो रही है, यह हमारे भारतवासियों के लिए बड़े भाग्य और सम्मान की बात है। इसलिए भारत के हर एक बच्चे से लेकर बड़ों तक को हिंदी भाषा पर गर्व करना चाहिए।

राष्ट्र की एकता ही राष्ट्र की सबसे बड़ी शक्ति होती है हिंदी हमारी राष्ट्रीय एकता और अखंडता का प्रतीक है। इसलिए हमारे अपने भारत देश में हिंदी की शिक्षा और प्रसार को प्रत्येक व्यक्ति ने मन से बढ़ावा देना चाहिए, क्योंकि जन्म से लेकर मरते दम तक हर इन्सान के मन में रहेगा कि हिंदी

हमारी राष्ट्रभाषा है। वह हमारी राष्ट्रभाषा भी रहेगी। उसे दुनिया का कोई भी इन्सान नहीं बदल सकेगा। यह घोष वाक्य हमारे मुँह में हर वक्त रहना चाहिए। तभी हिंदी भाषा का आदर्श रूप हमेशा पूरे विश्व में विकसित होता रहेगा। इसलिए मैं कहना चाहती हूँ कि,

“देश की आशा, हिंदी भाषा
हिंदी सीखो, देश बचाओ।”

तभी हिन्दी भाषा हमारे देश की शान बनेगी, और हम गर्व के साथ कहेंगे की,

“भारत हमारी शान है,
हिंदूस्तान हमारी जान है।

गर्व से कहते हैं कि,
हिंदी भाषा हमारा अभिमान है।”

समाज विकास में नारी का योगदान

“ अबला जीवन हाथ, तुम्हारी यही कहानी ।
आँचल में है दूध, और आँखों में पानी ” ।

समाज विकास में नारी और पुरुष दोनों का समान महत्व है। जिस प्रकार एक पहिए से गाड़ी नहीं चल सकती, उसके लिए दो पहिए होना आवश्यक है। परिवार की गाड़ी को चलाने के लिए पुरुष और नारी दोनों का होना आवश्यक है। दोनों में से यदि एक भी निर्बल रहे, तो समाज की उन्नति या विकास नहीं हो सकता।

एक समय था, जब भारत में नारी का स्थान बड़ा ही आदरणीय माना जाता था। समाज के प्रत्येक कार्य में उसको समान आधिकार था। पुरुष के समान ही, सभा उत्सव और अन्य सामाजिक कार्यों में भाग लेने की उसे पूर्ण वाधीनता थी। धार्मिक कार्य तो उसके सहयोग के बिना पूर्ण माने जाते थे। कोई भी कार्य उसकी सम्मति के बिना ही होता था। पुरुष उसे मुख समझकर उस पर अत्याचार ही करते थे। उस समय समाज में नारी को हर प्रकार से आदर मिलता था। इसमें नारी भी अपना गौरव मानती थी। अपना चरित्र व कार्य आदर्श रखने का प्रयत्न करती थी। राम में सीता, जीजाबाई और सावित्रीबाई जैसी देवियाँ घर-घर में पाई जाती थी। समाज में स्त्री शिक्षित और विद्वता से सम्मानित थी मैत्रेयी, गार्गी, अपाला, विद्यावती जैसी विदुषियों से समाज में गौरान्वित था। उस युग की नारी गौरव की वस्तु मानी जाती थी। उस समय समाज में नारी को पूजनिय माना गया। और इसलिए मनुष्यों ने कहा है कि, 'यत्र नार्यस्तु संवृते, रमयंते तत्र देवतः', अर्थात् जहाँ नारियों की पूजा होती है, आदर होता है, वहाँ देवता विचरण करते हैं। इस प्रकार उस समय के संस्कृत साहित्य में नारी को बड़े ही आदर और सम्मान की दृष्टि से देखा जाता था।

समय परिवर्तनशील है। संसार में अनेक परिवर्तन आने लगे। अनेक धार्मिक, सामाजिक और राजनीतिक क्रांतियाँ हुईं। इन सबका प्रभाव नारी जीवन पर भी पड़ा है। मध्ययुगीन नारी का पूर्ववत् आदर और सम्मान नहीं रहा। आज वह

पूजनीय और आदरणीय के स्थान पर केवल उपभोग की वस्तु रह गई है।

इधर देश की राजनीतिक स्थिति में भी बहुत परिवर्तन हो रहे हैं। विदेशी आक्रमण प्रबल होते जा रहे हैं। इन विदेशियों का देश की सभ्यता और संस्कृति पर गहरा प्रभाव पड़ता जा रहा है। परिणामतः नारी पर अब अनेक बंधन आ पड़े हैं, जिनकी कोई कल्पना नहीं कर सकते। स्वाधीनता के बाद वह अब केवल घर और मनोरंजन की वस्तु रह गई। इस युग में जहाँ सामाजिक दृष्टि से अनेक बंधन लगे हैं, वहाँ साहित्य में भी उसे निंदनिय और माया की वस्तु कहा जाने लगा था। जो नारी पहले जीवन में सहचारिणी समझी जाती थी वह नारी अब हेय और तुच्छ समझी जाती थी। तुलसी जैसे महाकवी जो राम के गुणानुवाद के साथ सीता के महत्व का वर्णन नहीं करते थे, वे नारी को संसार के बंधनों का कारण बताते हैं। कबीर तो तुलसी से भी दो कदम आगे बढ़कर मानव समाज में नारी को हिन मानने में संकोच नहीं करते। वे कहते हैं कि,

“ नारी की झाँई पडत, अंधा होत भुजंग ।

कबिरा तिनकी कौन गति, जो नित नारी के संग॥”

आज नारी ने अपनी शक्ति को पहचान लिया है। अब वह भोली और डरपोक नहीं रही। उसने अपने लिए बनाया गया षडयंत्र पहचान लिया है। अब वह जीवन के प्रत्येक क्षेत्र में पुरुषों के समान ही सफलता प्राप्त करती जा रही है। सामाजिक, राजनीतिक, सेना, पुलिस और अन्य संगठनों में उसने अपने को क्रियाशील सिद्ध किया है। अंतः आज समाज को चाहिए कि वह भी नारी की महत्ता को पहचानकर अपने नारी विषयक दृष्टिकोण में सुधार करें और उसे समाज के प्रत्येक क्षेत्र में समानता का अधिकार प्रदान करें। जय शंकर प्रसाद नारी के बारे में कहते हैं कि—

“ नारी तुम केवल श्रद्धा हो, विश्वास रजत -नग पग
तल में पीयूष स्रोत सी बहा करो, जीवन के सुंदर समतल
में ॥

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

हमारी राष्ट्रभाषा हिंदी

“ जननी का मान बढ़ाए जो,
होता सपूत वह सचा है ।
जिसको स्वदेशी भाषा से,
प्यार नहीं है। उस नर से तो
पशू अच्छा है ।”

हमारा भारत एक विशाल देश है । यहाँ प्रत्येक प्रांत की अपनी अपनी विशेष भाषा है । उत्तर और दक्षिण भारत की भाषाओं में काफी भिन्नता है । देश में एक आम भाषा न होने के कारण भिन्न-भिन्न प्रांतों के लोगों का मेल-मिलाप बहुत मुश्किल होता जा रहा है । इसलिए हमारे स्वतंत्र भारत के संविधान में हिंदी को भारत की राष्ट्रभाषा का दर्जा दिया गया है । राष्ट्रभाषा हिंदी बहुत पहले से देश की संपर्क भाषा रही है । वह देश की सबसे अधिक प्रचलित भाषा है । भारतभर में भ्रमण करने वाले हजारों साधु-संत इसी भाषा का प्रयोग करते हैं । देश के अधिकतर भागों में हिंदी बोली पढ़ी और लिखी जाती है । लगभग सभी प्रांतों में लोग हिंदी भली-भाँति समझ सकते हैं ।

हिंदी सरल भाषा है । उसकी लिपि देवनागरी है । उसे सीखना बहुत आसान है । इसलिए उसका पूरे देश में प्रचार हुआ है । आज अहिंदी भाषी प्रदेशों के लोग भी अच्छी हिंदी बोल सकते हैं । सरकारी कर्मचारियों के लिए भी हिंदी सहज और सुगम है । अहिंदी भाषी लेखक और कवि भी हिंदी में उत्कृष्ट रचनाएँ कर लगे हैं ।

हिंदी में लोगो तक पहुँचने की शक्ति है । आजादी की लड़ाई में हिंदी एक प्रभावशाली हाथियार बन गई थी । देश के नेता हिंदी में भी भाषण देते थे और लोगो में अद्भुत जागृति पैदा करते थे । महात्मा गांधी देश के गाँव-गाँव जाकर हिंदी में ही जनता को संबोधित करते थे । हिंदी में लिखे क्रांतिकारी

गितों ने भारतवासियों में आजादी का जबरदस्त जोश पैदा कर दिया था ।

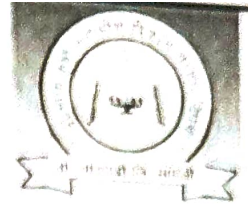
‘ आज हिमालय की चोटी से,
फिर हमने ललकारा है,
दूर हटो ये दुनियावालों,
हिंदूस्तान हमारा है ॥”

राष्ट्रभाषा के रूप में हिंदी देश की एकता की भाषा है । आज देश के हर भाग में हिंदी बोली जाती है । अखबार और पत्र-पत्रिकाओं की भाषा हिन्दी है । रेलगाड़ियों में यात्री भी परस्पर प्रायः हिंदी में ही बातचीत करते हैं । हमारी सेना में भी हिंदी का ही प्रयोग होता है । इस तरह देश को एक और अखंड बनाने में हिंदी का बहुत बड़ा हाथ है ।

राष्ट्रभाषा हिंदी एक समृद्ध भाषा है । इस भाषा में देश की मिट्टी की महक है । इसका साहित्य बहुत उँचे दर्जेका है । लगभग सभी विषयों पर हिंदी में पुस्तके उपलब्ध है । आज विदेशों में भी हिंदी के प्रति आकर्षण बढ़ रहा है । हिंदी फिल्में बरसों से मनोरंजन का प्रमुख साधन रही हैं ।

दूरदर्शन पर दिखाए जाने वाले हिंदी धारावाहिक खूब लोकप्रिय हो रहे हैं । इसमें संदेह नहीं कि हिंदी एक जनाधार की भाषा है इतना होने पर भी हमारे देश में आज अंग्रेजी का बहुत महत्व है । अच्छी नौकरी या उँचा पद पाने के लिए अंग्रेजी का ज्ञान अनिवार्य समझा जाता है । पर अंग्रेजी कभी हमारी राष्ट्रभाषा नहीं बन सकती, क्योंकि इस विदेशी भाषा को बहुत कम लोग समझते हैं । इस भाषा से देश की आत्मा और संस्कृति की वास्तविक अभिव्यक्ती नहीं हो सकती । निःसंदेह हिंदी सच्चे अर्थोंसे हमारे देश की राष्ट्रभाषा है । इसलिए हिंदी की शिक्षा एवं प्रसार को उचित महत्व देना जरूरी है ।

“कोटी-कोटी जनता की प्यारी,
अमर रहे हिंदी राष्ट्रभाषा हमारी” ॥

हमारी राष्ट्रभाषा हिंदी

“जननी का मान बढ़ाए जो,
होता सपूत वह सच्चा है।
जिसको स्वदेशी भाषा से,
घ्यार नहीं है। उस नर से तो
पशू अच्छा है।”

हमारा भारत एक विशाल देश है। यहाँ प्रत्येक प्रांत की अपनी अपनी विशेष भाषा है। उत्तर और दक्षिण भारत की भाषाओं में काफी भिन्नता है। देश में एक आम भाषा न होने के कारण भिन्न-भिन्न प्रांतों के लोगों का मेल-मिलाप बहुत मुश्किल होता जा रहा है। इसलिए हमारे अलग-अलग प्रांतों के संविधान में हिंदी को भारत की राष्ट्रभाषा दर्जा दिया गया है। राष्ट्रभाषा हिंदी बहुत पहले से ही देश की संपर्क भाषा रही है। वह देश की सबसे अधिक प्रचलित भाषा है। भारतभर में भ्रमण करने वाले हजारों पर्यटकों-संत इसी भाषा का प्रयोग करते हैं। देश के अधिकतर भागों में हिंदी बोली पढ़ी और लिखी जाती है। लगभग सभी प्रांतों में लोग हिंदी भली-भाँति समझ सकते हैं।

हिंदी सरल भाषा है। उसकी लिपि देवनागरी है। उसे सीखना बहुत आसान है। इसलिए उसका पूरे देश में प्रचार हुआ है। आज अहिंदी भाषी प्रदेशों के लोग भी अच्छी हिंदी बोल सकते हैं। सरकारी कर्मचारियों के लिए भी हिंदी प्रयुक्त और सुगम है। अहिंदी भाषी लेखक और कवि भी हिंदी में उत्कृष्ट रचनाएँ कर लगे हैं।

हिंदी में लोगो तक पहुँचने की शक्ति है। आजादी के लड़ाई में हिंदी एक प्रभावशाली हाथियार बन गई थी। देश के नेता हिंदी में भी भाषण देते थे और लोगो में अदभुत प्रेरणा पैदा करते थे। महात्मा गांधी देश के गाँव-गाँव जाकर हिंदी में

जनता को संबोधित करते थे। हिंदी में लिखे क्रांतिकारी

गितों ने भारतवासियों में आजादी का जबरदस्त जोश पैदा कर दिया था।

‘आज हिमालय की चोटी से,
फिर हमने ललकारा है,
दूर हटो ये दुनियावालों,
हिंदूस्तान हमारा है।’

राष्ट्रभाषा के रूप में हिंदी देश की एकता की भाषा है। आज देश के हर भाग में हिंदी बोली जाती है। अखबार और पत्र-पत्रिकाओं की भाषा हिन्दी है। रेलगाड़ियों में यात्री भी परस्पर प्रायः हिंदी में ही बातचीत करते हैं। हमारी सेना में भी हिंदी का ही प्रयोग होता है। इस तरह देश को एक और अखंड बनाने में हिंदी का बहुत बड़ा हाथ है।

राष्ट्रभाषा हिंदी एक समृद्ध भाषा है। इस भाषा में देश की मिट्टी की महक है। इसका साहित्य बहुत उँचे दर्जेका है। लगभग सभी विषयों पर हिंदी में पुस्तके उपलब्ध हैं। आज विदेशों में भी हिंदी के प्रति आकर्षण बढ़ रहा है। हिंदी फिल्मों बरसों से मनोरंजन का प्रमुख साधन रही है।

दूरदर्शन पर दिखाए जाने वाले हिंदी धारावाहिक खूब लोकप्रिय हो रहे हैं। इसमें संदेह नहीं कि हिंदी एक जनाधार की भाषा है इतना होने पर भी हमारे देश में आज अंग्रेजी का बहुत महत्व है। अच्छी नौकरी या उँचा पद पाने के लिए अंग्रेजी का ज्ञान अनिवार्य समझा जाता है। पर अंग्रेजी कभी हमारी राष्ट्रभाषा नहीं बन सकती, क्योंकि इस विदेशी भाषा को बहुत कम लोग समझते हैं। इस भाषा से देश की आत्मा और संस्कृति की वास्तविक अभिव्यक्ती नहीं हो सकती। निःसंदेह हिंदी सच्चे अर्थोंसे हमारे देश की राष्ट्रभाषा है। इसलिए हिंदी की शिक्षा एवं प्रसार को उचित महत्व देना जरूरी है।

“कोटी-कोटी जनता की प्यारी,
अमर रहे हिंदी राष्ट्रभाषा हमारी” ॥

विज्ञान का समाज विकास में योगदान

वर्तमान युग विज्ञान की प्रगति का युग है। वैज्ञानिक आविष्कारों के बल पर मनुष्य ने प्राकृतिक शक्तियों को अपनी दासी बना लिया है। आइए देखें कि विज्ञान के आविष्कारों ने किस सीमा तक मानव-जाति का कल्याण किया है ?

सर्वप्रथम हम चिकित्सा तथा स्वास्थ्य के क्षेत्र को लें। आज से कुछ वर्षों पहले चेचक, हैजा, मलेरिया क्षय जैसी बीमारियाँ असाध्य मानी जाती थी। आज विज्ञान की मदद से उनके इलाज के लिए रामबाण औषधियाँ खोजी जा चुकी हैं। क्ष-किरण, सोनोग्राफी आदि द्वारा मानव शरीर के विभिन्न अंगों का सफलतापूर्वक प्रत्यारोपण हो रहा है। प्लास्टिक सर्जरी द्वारा कुरूप व्यक्ति को भी सुंदर बनाया जा सकता है। विकलांगों के लिए कृत्रिम अंग बना लिए गए हैं। कैंसर और एड्स जैसी असाध्य बीमारियों के इलाज के लिए भी शोध हो रहे हैं। मानसिक रोगों की भी सफलता पूर्वक चिकित्सा की जा रही है। टेस्टट्यूब बेबी तथा क्लोनिंग (प्रतिरूपण) विज्ञान तो नवीनतम चमत्कार हैं। विज्ञान के आशीर्वाद से मनुष्य की औसत आयु निरंतर बढ़ती जा रही है। कृषि मानव सभ्यता की आधारशिला है। कृषि से ही हमें खाद्यान्न, विभिन्न प्रकार के तिलहन, दाले, गन्ना, चुकंदर आदि प्राप्त होते हैं। कृषि-क्षेत्र से ही कपास, पटसन तथा अनेक प्रकार के फल मिलते हैं। भिन्न-भिन्न उद्योग-धंदे कृषि-उत्पादनों पर ही आधारित हैं। एशिया, अफ्रीका और दक्षिण अमेरिका के देशों में कृषि ही प्रमुख व्यवसाय है।

आज की कृषि पूरी तरह से वैज्ञानिक आविष्कारों पर आधारित है। विज्ञान ने कृषि के क्षेत्र में अनेक चमत्कारी आविष्कार कर मानव-जाति को भूखें मरने से बचाया है।

हमारे देश की कृषि मुख्यतः मानसूनी वर्षा पर आधारित है, जो बहुत अनिश्चित और अनियमित होती है। इसलिए यहाँ के कृषि-क्षेत्र की सबसे बड़ी समस्या सिंचाई है। विज्ञान की सहायता से नदियों से नहरें निकाली गई हैं तथा नलकूप लगाए गए हैं। सूखाग्रस्त क्षेत्रों में इन नहरों द्वारा सिंचाई कर उन्हें फसलों से लहलहाते क्षेत्रों में बदल दिया गया है। विज्ञान की मदद से उष्ण मरुस्थली प्रदेशों में भूमिगत नहरें बनाई गई हैं।

वैज्ञानिकों ने अनेक प्रकार के कृषियंत्रों का निर्माण किया है। खेतों की जुताई के लिए ट्रैक्टरों, फसलों की कटाई के लिए हार्वेस्टर्स आदि बड़े यंत्रों की सहायता से यांत्रिक कृषि की जाने लगी है। इन यंत्रों की मदद से खेती करना आसान हो गया है और पैदावर भी बढ़ने लगी है। विभिन्न प्रकार के रोगों के आक्रमण से फसलों की रक्षा करने के लिए अनेक प्रकार की औषधियाँ और किटनाशकों का आविष्कार किया गया है।

किसी विषय के क्रमबद्ध और व्यवस्थित ज्ञान को विज्ञान कहते हैं। विज्ञान के अंतर्गत संबंधित विषय के बारे में व्यवस्थित सोच-विचार नियंत्रित प्रयोगों तथा प्रत्यक्ष निरीक्षण द्वारा जानकारी प्राप्त की जाती है।

आरोग्य एवं चिकित्सा के क्षेत्र में विज्ञान ने अत्यंत महत्वपूर्ण योगदान दिया है। कुछ ही वर्षोंपूर्व पागल कुत्तों के काटने से होने वाला रैबीज नामक प्राणघातक रोग हर साल हजारों लोगों की जान ले जाता था। डॉ. लुई पाश्चर ने अपने प्राण संकट में डालकर इस रोग का टीका तैयार किया।

सन १९२१ में पेरिस के वैज्ञानिकों ने क्षय रोग का

टीका तैयार करने में सफलता पाई। सन १९५४ में अमेरिका के वैज्ञानिकों ने पोलियो का टीका खोज निकाला दूसरे व्यक्ति की आँखें लगाकर अंध व्यक्तियों को सुंदर दृष्टि प्रदान की जाती है।

मनुष्य नई-नई जगहों की यात्रा करने का और नई नई बातों की जानकारी प्राप्त करने का प्रयत्न करता है अपनी इन इच्छा को पूरी करने के लिए उसने यातायात के अनेक साधन खोज निकाले। वह लगातार यातायात के नए-नए साधनों की खोज भी करता जा रहा है।

यातायात के आधुनिक साधनों में रेलगाड़ियों का प्रमुख स्थान है। जिन स्थानों तक पहुँचने में कई दिन लग जाते थे, अब रेलगाड़ियों द्वारा हम वहाँ एक या दो दिनों में ही पहुँच जाते हैं। रेल की मदद से वाणिज्य और उद्योग धंदों में भी बहुत वृद्धि हुई है।

विज्ञान के आशीर्वाद से मनुष्य सागरों-महासागरों का भी स्वामी बन गया है। उसके बनाए छोटे-बड़े जलयान एक देश से दूसरे देश की यात्रा करते हैं। आज अनेक प्रकार के अंतरिक्षयानों का निर्माण किया जा रहा है। मानवनिर्मित अंतरिक्षयान चंद्र मंगल तथा गुरु ग्रहों पर उत्तर चुके हैं।

मनुष्य के जीवन में मनोरंजन का महत्वपूर्ण स्थान है। सुबह से शाम तक काम में लगे रहने के कारण मनुष्य के जीवन में नीरसता और थकान आ जाती है। मनोरंजन से मनुष्य के मन में फिर से शक्ति और स्फूर्ति का संचार होता है। उसके जीवन का संतुलन बना रहता है।

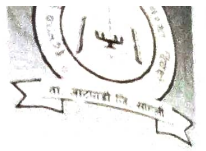
मनोरंजन के वैज्ञानिक साधनों में रेडियो या ट्रांजिस्टर का महत्वपूर्ण स्थान है। विज्ञान का समाज में इस प्रकार योगदान है।

“ भारत सरकार अधिनस्थ
सेवाओं की भर्ती परीक्षाओं में
अंग्रेजी के
अनिवार्य प्रश्नपत्र को
छोड़कर शेष विषयों के
प्रश्नपत्रों के उत्तर हिन्दी में
भी लिख देने की छूट दी जाए
और ऐसे प्रश्नपत्र अंग्रेजी
तथा हिन्दी दोनों
भाषाओं में उपलब्ध कराए
जाएं। साक्षात्कार में भी
वार्तालाप में हिन्दी
माध्यम की उपलब्धता
अनिवार्य रूप से रहनी
चाहिए”।

राजभाषा विभाग
गृहमंत्रालय भारत सरकार

“ सारे धर्म सहोदर जैसे, संस्कृतियाँ हम जोती ली
भाषाएँ है बहनों जैसी, मीठी है हर बोली ”।

राष्ट्रभाषा का अर्थ

राष्ट्र की वह भाषा जिसे राष्ट्र के अधिकांश लोग लिख, पढ़, बोल और समझ सकते हैं। इसी अर्थ में भारत की राष्ट्रभाषा हिंदी है।

हमारा देश बहुत बड़ा है। यहाँ उनके राज्य हैं और प्रत्येक राज्य की अपनी अलग-अलग भाषा है। इस तरह हमारे देश में अनेक भाषाएँ हैं। देश में अलग-अलग भाषाओं के कारण एक राज्य के लोग दूसरे राज्यों के लोगों से ठीक ढंग से बातचित या व्यवहार नहीं कर सकते। इसलिए पूरे देश में एक ऐसी भाषा की जरूरत है, जे सारे देश को जोड़ सकती है। राष्ट्रभाषा हिंदी यही काम आसानी से कर सकती है।

देश की राष्ट्रभाषा सरल हो, तो देश के सभी लोग उसे आसानी से सीख सकते हैं, बोल और लिख सकते हैं। साथ ही उस भाषा में पूरे राष्ट्र की महक हो, यह भी जरूरी है राष्ट्रभाषा में पूरे राष्ट्र की आत्मा प्रकट होनी चाहिए। हिंदी भाषा में ये सभी बातें पाई जाती है। उसे देश के बहुत से लोग बोलते, लिखते और पढ़ते हैं। जो लिखना-पढ़ना नहीं जानते वे भी इसे समझ और बोल सकते हैं।

हिंदी की लिपि देवनागरी है। यह भारत की पुरानी लिपि है। यह आसानी से सिखी जा सकती है। हिंदी संतो की भी भाषा रही है। हमारे देश के अनेक संतों ने अपने उपदेश देने के लिए इसी भाषा का प्रयोग किया है। नेताओं के भाषण भी प्रायः हिंदी में ही होते हैं। हिंदी फिल्मों और दूरदर्शन ने भी लोगों में हिंदी का अच्छा प्रचार-प्रसार किया है। इसलिए स्वतंत्र भारत के संविधान में हिंदी को ही राष्ट्रभाषा का दर्जा दिया गया है।

हमारे देश में आज भी अँग्रेजी का बड़ा महत्व है। अच्छी नोकरी या ऊँचा पद पाने के लिए अँग्रेजी का सीखना जरूरी समझा गया है। परंतु अँग्रेजी कभी हमारी राष्ट्रभाषा नहीं बन सकती क्योंकि देश के बहुत कम लोग इस विदेशी भाषा को समझ सकते हैं। वह अपने देश की मिट्टी से पैदा नहीं हुई वह विदेशी भाषा है। अतः विदेशी भाषा हमारी

राष्ट्र की एकता ही राष्ट्र की सबसे बड़ी शक्ति है। हिंदी हमारे राष्ट्रीय एकता और अखंडता का प्रतीक है। इसलिए देश में हिंदी की शिक्षा, और प्रसार को बढ़ावा देना चाहिए।

हिंदी भाषा को माँ के रूप में स्वीकार करना चाहिए। जन्म लेते ही हम अपनी राष्ट्रभाषा में ही गुनगुनाते लगते हैं। जब हम अपनी हिंदी भाषा सूनते हैं, तो बार-बार सूनने या कहने को मन तुरसता है। हिंदी भाषा के कारण हम अपने पसंद के खेल, विदेशी समारोह, दूरदर्शन पर देख सकते हैं। हम अपना पहला गुरु माता-पिता को मानते हैं और दूसरा गुरु अपने शिक्षक को मानते हैं। उसी तरह हमें अपनी हिंदी राष्ट्रभाषा को अपनी दूसरी माँ मानना चाहिए। हमारे देश में हिंदी को अँग्रेजी की तरह अपने जीवन में बड़े से बड़ा स्थान देते हैं और देना चाहिए।

आज विश्व के अनेक देशों में हिंदी भाषा का प्रयोग किया जा रहा है। हिंदी भाषा लगभग सात राज्यों और चार केंद्र शासित प्रदेशों की मातृभाषा है। उन सभी राज्यों में हिंदी भाषा की अलग-अलग परंपराएँ, संस्कृति और आचार-विचारों में भिन्नता है। हिंदी के आलावा देश में अन्य कोई भाषा हो ही नहीं सकती, जो देश को एकता की कडी में बांध सकें।

हिंदी भाषा ने तो देश के प्रत्येक मनुष्य को अपने प्यार में ऐसे जखड़कर रख लिया है, कि वह उसके आलावा किसी अन्य भाषा का प्रयोग अपने व्यवहार में नहीं कर सकता, जिसको ना पढ़ना आता है और ना लिखना आता है, वह भी हिंदी कार्यक्रम देखकर हिंदी भाषा को समझ सकता है आज भारतियों के दिल में हिंदी भाषा को लेकर बहुत दिलचस्पी बनी है।

हिंदी हमारी राष्ट्रभाषा और संपर्क भाषा है। इतना ही नहीं तो आज वह विश्व-भाषा के रूप में विकसित हो रही है। यह हम भारतवासियों के लिए सम्मान की बात है।

“ हिंदी हमारी भाषा, हमेशा रहै माय,।
राष्ट्र भाषा से, वह विश्वभाषा बनजाय”।

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

युवा पिढी और व्यसनाधिनता

'जननी का नाम बढाए जो, होता सपूत वह सच्चा है जिसको स्वदेश से प्यार नहीं, उस नर से तो पशू अच्छा है'' ।

जिस देश में अधिक युवक होते हैं, वह देश बड़ी प्रगती करत है। जैसे कि बच्चों की उम्र शिक्षा लेने में ही बीत जाती है। बूढे आदमियों की उम्र कुछ किए बिना ही गुजरती है। इस प्रकार कोई भी काम करना हो, तो वह काम युवापीढी ही कर सकती है।

हमारी युवा पिढी हमें प्रगती पथ पर ले जाने के लिए हमारी सहायता कर सकती है। लेकिन यह सोचकर हमारे मन में एक झटकर विचार आता है कि आज हमारी युवा पिढी बरबाद होती जा रही है। उसके सामने जिम्मेदारियों का कोई मतलब नहीं है। हर कोई किसी व्यसन में कसे है। जैसे किसी को शराब पिये का शौक है, कोई किसी के प्यार में पागल हो रहा है। कोई किसी की जान ले रहा है। कोई भ्रष्टाचार कर रहा है। क्या-क्या हो रहा है हमारे देश में? क्यो? क्या यही है हमारी देश की युवा पिढी? हर कोई युवक किसी न किसी व्यसन में कसा है। व्यसन शराब पिये का हो, भ्रष्टाचार का हो, या सौंदर्य का हो उसका अंत एक ना एक दिन जरूर बुरा होता है। हमारी युवा पिढी को कौन और कैसे समझाए?

डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम ने बडे गर्व के साथ कहा है कि २०२० तक हमारा देश "महासत्ता" बनकर ही रहेगा! अगर हमारे देश में ऐसा ही हो पाएगा तो हमारा देश विकसित कब हो जाएगा। मुझे तो ऐसा लगता है कि इन युवकों की इस बूरी व्यसना धिनता को हटाकार व्यसन से

मुक्त करना चाहिए? समाज कार्य करने का व्यसन क्यो नहीं लगता? आज हमारे देश में भ्रष्टाचार हो रहा है, इसके खिलाफ सिर्फ एक नेता 'अण्णा हजारे' दिन-रात अनशन कर रहा है। इनकी सहायता करने का व्यसन इन लोगों को क्यो नहीं लगता आज हमारे देश में किसी के पास १५ करोड तो किसी के पास १०० करोड है और दूसरी तरफ भूख के कारण कई बच्चें, लोग मर रहे हैं। इनकी मदत का व्यसन इन लोगों को क्यो नहीं लगता?

कुछ समाजकंटक लोग दंगे फैलाने के लिए मंदिर में भगवान की मूर्तिपर गोबर डालते हैं। इसका कारण हमारी सोच गंदी है। हम दंगे करते हैं, एक दूसरे से झगडते रहते हैं। भाईचारा भुल जाते हैं। लेकिन हमने यह सोचा है कि जो लोग सुबह उठते हैं, शराब पीते हैं और अपने शरीर के अंदर जो ईश्वर होता है, उसे शराब का स्नान कराते हैं। हमारे विचार गंदे हो जाते हैं। हमें वह बात ध्यान में रखनी चाहिए।

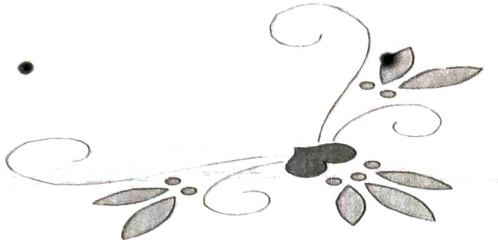
हमारी युवा पीढी बरबाद हो रही है। इसे अभी के अभी सुधारने की आवश्यकता है। इस युवा पिढी को लगे व्यसन दूर कर देशकार्य, समाज कार्य करना जरूरी है। इसकी शुरुआत हमें करनी है। किसी ने कहा है कि "कल करे सो आज कर, आज करे सो अब" असल में इसी प्रकार हमें आज से नहीं अभी से व्यसन हटाना होगा तब ही हमारा देश "महासत्ता" बनेगा।

इसलिए मैं कहना चाहता हूँ की

"व्यसन हटाओ, देश महासत्ता बनाओ."

English Department

Life's but a walking shadow,
a poor player
that struts and frets his hour
upon the stage.

and then is heard no more
it is tale told by an idiot,
full of sound and fury
signifying nothing

- Shakespeare

- Contents -

Alphabet say to be Ideal Student Follow A to Z

Beautiful Lines

G.D.M.A Diamond of Mandesh

Knowledge Makes A man Modest.

Personality

Words of wisdom

Modern student

The Greatest Things

I am Waiting for you.

The Teacher

Life It's Value

Value of time

The Past Present & Future of Indian Women

The most IMP 10 Word

Jokes

My India

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

Alphabet Say to be
Ideal student follow A to z

Beautiful
lines....

- A : Make Yourself Active
- B : Be bold
- C : Be a good citizen
- D : Be Dutiful
- E : Respect Elder
- F : Be faithful
- G : Respect to God
- H : Be Honest
- I : Be Intelligent
- J : Have Justice
- K : King of knowledge
- L : Be Laborious
- M : Be Merciful
- N : Be Neat
- O : Work hard of to achieve your objectives
- P : Be Punctual
- Q : General Question
- R : Be Regular
- S : Think before you speak
- T : Be Thoughtful
- U : Expect unexpected
- V : Cultivate Virtuous
- W : Wish to be Wealthy
- X : Think like Generation
- Y : Feel Youthful
- Z : Work with zeal

* Missing Someone when or alone
is not affection
But thinking of someone even
when or busy is called real addiction

* Successful people always have two
things

in their lips

Smile & Silence

Smile on lips solve the problem

Silence in lips avoid the problem

* Relations are like book.....
It takes few seconds to burn
but it takes years to write
so preserve your relations very
carefully and never let them end

* Be strong in your decisions
either it gives victory or failure
But it will teach you lesson
whether to do or not to do

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

G. D. M. A Diamond of Mandesh

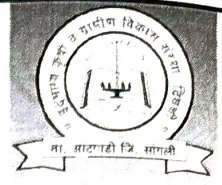
Gajanan Dighamber Madgulkar was born in 1919 at Shetapahle. His love to Marathi language & his creation made him a great literary person. For his literary work we call him as a 'Maharashtra Valmiki'. He known for BhaKti songs. Geet Ramayan, Storys, Novels, Lalit Writing, filmi song, Lavani, Ballad, Movie making.

He was started his song writting from 'Pahila Palana' 1945 songs like Tulas lavali, Ghargani gela, which was forever melody from this movie. He was very well known for Lavani writting lavani like 'Gangu Bajarla Jate, Hirvyasadhivavala Kinar gh. etc. We Maharashtra do not forget the lavani.

'Bughadi Mazi Sandali gh' (sangate Aaika)

He was known not only for lavani but for his versatile writting. He wrote Poranik movie like Mayabajar, Shri.krushan Darshan etc. Bala jo jo re, Chimani Pakhare, Aboli, Suhasani, Aandhal Maghtoy Ek dola, Bolavata Dhani, which based on social, family Real issues, historical movie, Partapgad, Narveer Tanaji, comedy movie like, Una Paus, Jagachya Pathivar etc.

For his movie 'Do ankhe, BaraH Haath' he got Rastrapati Award, American Award which was Shoot at Swatrantpur. He was chairperson of Marathi Literery Samelan in Jalgaown. His writtings work & kindness we call him a '**Kohinor**'

Knowledge Makes A Man Modest

Knowledge makes a man modest An ordinary person possessing a small degree becomes proud and arrogant But a genius shows more and more humbleness as he studies any subject deeper and deeper is the meaning of one sanskrit couplet we often see both types of persons in life.

Emperor Akbar had nine human gems. In his court Tansen was one of them he was well-versed in music he was one of them he was well-versed in music. He was the top most musician of that time Akbar used to honour him very much and also admire him as a genius in music.

Once both Akbar and Tansen were trekking along the countryside enjoying the wild lyrics and discussing about the music the king was surprised to know of the deep knowledge of tansen in music he acclaimed his knowledge and exclaimed tansen there is nothing in the world of music which is not known to you. Your knowledge of music is so tremendous that there is nothing further for you to know in music.

O! Great king ! Tansen respectfully addressed the king dipping his finger in a nearby stream and taking it out when a couplet of drops fell back in the river from his finger " I only know this much of music I will have to take many many births to know the whole of music" What a proper answer it was

Moral :- 'Think well of yourself and proclaim this fact to the world not in loud words but in great deeds.'

SMS

Most of the problems of life are due to tone of voice.
It is not what we say, It is how we say.
that Creates problem

PERSONALITY

P :-Perfection

E :-Education

R :-Responsibility

S :-Social touch

O :-Obedient

N :-No-negatives

A :-Attitude

L :-Loyalty

I :-Intelligence

T :-Trying always

Y :-Yet everything is not over

Modern Student

Modern student
goes to the college
not to study
but for a morning walk.

Goes to the home
not to study

But to eat and sleep.

Goes to the library

Not to read
but to pass the time.

Goes to a canteen

Not to refresh

But for amusement.

Goes to the class room

Not to learn

But to make mischifs.

Goes to an examination hall

Not to test

But to take rest.

'Words of Wisdom'

Fan says, be cool never be angry

Roof says, keep your aim always high

Window says, please see every where

Watch says, time is precious

Mirror says, always reflect

Clanender says, always be with time.

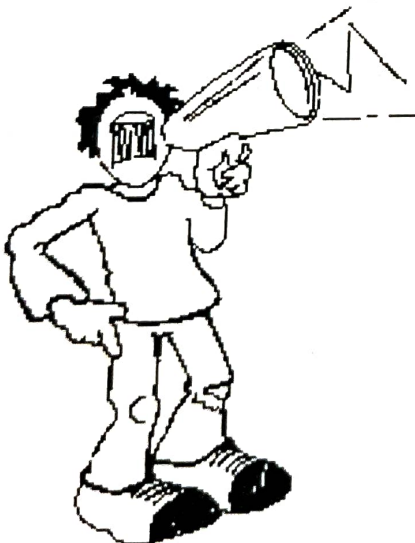
SMS

Never win over sum 1 with Argument but
kill them without ur silnce BCZ-people
who love u always want argue with
u but can bare ur silence

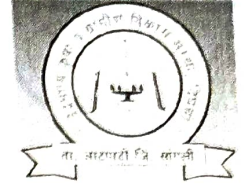
The Greatest Things

S The Best day	-	Today
S The Greatest sin	-	Fear
S The Best gift	-	Forgiveness
S The Meanest feeling	-	Jealousy
S The Most Experienced Indulgence	-	Hate
S The Greatest Trouble	-	Thinking too much
S The Cheapest Stupidest & Easiest thing to do -	-	Finding fault
S The Best part at one religion	-	Gentleness Cheerfulness

SMS

I asked God to keep my Friends Happy
God said - Ok only for 4 days
I said Ok,summer,winter,rainy&spring days.
God says-no,only for 3 days
I said Ok, yesterday, today & tomorrow
God said - No, only for 2 days
I said day & night
God said- no only 1 day
I said ok, everyday.
God laughed & said
ok !

Standing on the college ground
I am waiting only for you

My heart is beating
I know the time Meeting
while i study

In burning midnight
I see you in my sight
I study only for you.....

Standing on the college ground
I am waiting only for you

ohh ! Dear Examination
Standing on college ground
I am waiting only for you...

The TEACHER

The teacher is God
He is Brahma and Vishnu
The teacher is Maheshwara
He is a philosopher and guide

The teacher is an actor
He is doctor and councillor
The teacher is reseureher
He is an advisor and a guru

The teacher is a friend
he is director and moulder
the teacher is sculptor
he is an angraver and master

SMS

Friend are like sketch paper
"they colour our life I may not
be your feavourite colour but i hope You 'will need me somewhere
to complete ur picture

LIFE IT'S VALUE

Dear Friends,

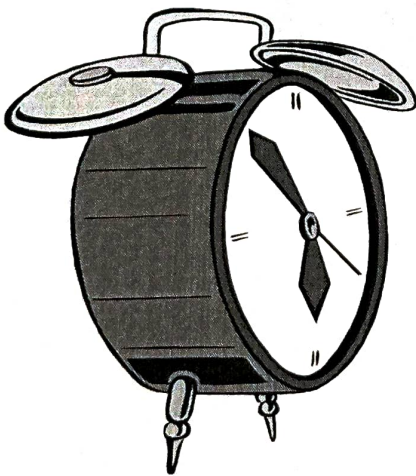
Life is a valuable gift to us we enjoy life but mind it life is a long journey. It starts with birth & ends with death There are many problem in life. Life means to achieve something & lose something, some time we get more & lose too much. Life is like a coin, which has two sides one side is of the ambitions, desires, hopes but the other side is of failures sorrows & unhappiness.

Life means to love & being loved, we love animals bird trees & the whole world giving love means to win love of some one or other person. If we love other they love us in return love is an ornament to decorate & high ten your personality.

When you are in tension, try to solve the problems it is our very difficult test but friends every dark cloud has silver lining, Life means to face Problems bravely & reach our target.

Success is very important in life but friends it is not easy to explain the meaning of life, so you try ! to be success in the life.

VALUE OF TIME

To Know the value of **one year**,

Ask the student who has failed.

To know the value of **one month**,

Ask the mother of premature baby.

To know the value of **one day**,

Ask the editor of weekly magazine.

To know the value of **one hour**,

Ask the lover, waiting to meet each other.

To Know value of **minute**,

Ask the passenger who missed the Train.

To know the value of **second**,

Ask the person who just escaped from an accident.

To know the value of **fraction of second**,

Ask the competitor who has won the silver medal.

इंद्रभाग्य कृषी व ग्रामीण विकास संस्था

The Past, Present & Future of Indian Women

Behind every great man there is a woman. There were many great women in past some of time like Jijabai who made 'Shivaji Raja' Rani Laxumibai who opposed british in our history, Razia Sultana, Ahilyabai played crucial roles.

After some years selfish men dominates women they made some rules stor women like not go out of the house. Man is powerful than women so be tortured her. he exploited her. 'Every night ends in a bright day'. Some reformers came forward & they thought about the condition at women. At that time so many problems faced by women like widow, sati, dowry deaths, etc.

Selfish nature of man forgot that women are not weak & timid. They can play important roles in family society & nation. Women have power to create superman they are daughters, sisters, wives, mothers, teachers & pereachers they are pillare at the nation .

At first Mahatma Phule started school for women at the time he said that, "If a women is educated the family & nation is educated " From that time women started progressing slowly, now women are writers, social workers lawyers, judges, drivers, teachers, treaders, police officers, pilots, army officeres, ministers etc."

Mother Teresa, Kiran Bedi, Sonia Gandhi, P.T. Usha, Karnama Malleshvari, Sania Mirza are fine examples from different fields. So we can say that "Nations progress is related to uplitment of women."

'All that glitters is not gold' Now also women are facing many problems, sometime they are responsible for this, women is women's enemy In all fields competition is evergrowing some girls useshort cut to reach top ranks best example is film industry.

Reservation is granted to them but practically they face many problems But 'where there is a will there is way', she know that 'no rose is without thorn'. They also know that 'every dog has his day.' So they don't think about this they made a union to fight against man made society to notice their power & strength of union.

I think that in future women shall be toppers as super power of nation. This path is very hard but not impossible for them Scientists from world say that will power of women is gerater than man this changing sceneario will lead India to a great nation.!

The Most IMP 10 letter word.

- * The most selfish ONE letter word.
'I' AVOID it
- * The most satisfying TWO letter word
'We' USE it
- * The most poisonous THREE letter words.
'EGO' KILL it
- * The most use FOUR letter word.
'LOVE' VALUE it
- * The most pleasing FIVE letters word.
'Smile' KEEP it
- * The most fastest spreading SIX letter word.
'RUMOUR' IGNORE it
- * The most hardest working SEVEN letter word.
'SUCCESS' ACHIEVE it
- * The most enviable EIGHT letter word.
'Jealous' DISTANCE it
- * The most powerful NINE letter word.
'KNOWLEDGE' GET it
- * The most essential TEN letter word.
'CONFIDENCE' TRUST it

Jokes

Aman is talking to God.

The man :-

God how long is a million years ?

God :

To me it's about a minute.

The man :

God, how much is a million dollars?

God :-

To me it's a Penny.

The Man :-

God may i have a Penny

God :-

Wait a minute

-Submitted by Freshteh Sadeghi

Girl :-

You would be a good dancer except for two things.

Boy :-

What are the two things ?

Girl :-

Your Feet

-Submitted by Bob Waldman

The Doctor to the patient :-

You are very sick

The patient to the doctor :-

Can i get a second opinion ?

The Doctor again :-

Yes you are very ugly too..

I use this joke for retelling in reported speech

- Submitted by Adriana Luchetti.

Man :-

I Could go to the end of the world for you.

Women :-

Yes but would you stay there ?

Man :-

I Offer you my self.

Women :-

I am sorry I never accept cheap gifts.

Man :-

I want to share evreything with you

WOMEN :- Let's Start from your bank account

-Submitted by Kara dolson

Teacher :-

Tell me a sentence that starts with an 'I'

Student :

I is the ...

Teacher :-

Stop Never put 'is' after an 'I' always put 'am' after an 'I' ?

Student :-

Ok I am the ninth letter of the alphabet.

The Man :-

God may i have a fenny

-Submitted by Monirul Hassan

इंद्रभाग्य शैक्षणिक संकुलातील कार्यरत विभाग

- ✍ इंद्रभाग्य आदर्श प्राथमिक विद्यालय, दिघंची
- ✍ एकता मोरे-पाटील माध्यमिक विद्यालय, दिघंची
- ✍ एकता मोरे-पाटील ज्युनिअर कॉलेज, (आर्ट्स, कॉमर्स व सायन्स) दिघंची
- ✍ श्रीमती पद्मिनी इंग्लिश मिडियम स्कूल, दिघंची
- ✍ कै. एकनाथराव मोरे-पाटील अध्यापक विद्यालय, (D.El.Ed) दिघंची
- ✍ श्रीमती पद्मिनी आय.टी.आय.कॉलेज, दिघंची
 - * विजतंत्री (इलेक्ट्रीशियन), * मोटार मेकॅनिक, * डिझेल मेकॅनिक,
 - * फिटर, * वेल्डर, * कोपा (कॉम्प्युटर)
- ✍ श्रीमती पद्मिनी इस्टिटयुट ऑफ नर्सिंग अँड पॅरामेडिकल सायन्सेस, दिघंची (A.N.M.)
- ✍ श्रीमती पद्मिनी इस्टिटयुट ऑफ नर्सिंग सायन्सेस, दिघंची (B.Sc.Nursing)
- ✍ यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ नाशिक अंतर्गत अभ्यासकेंद्र-७२१७३, दिघंची
 - * कोर्स B.A. * D.S.M (शालेय व्यवस्थापन पदविका)
- ✍ ईश्वरराव मोरे-पाटील कला, वाणिज्य व विज्ञान महिला महाविद्यालय, दिघंची
 - (B.A., B.Com., B.Sc.) (Distance Education- M.A., M.Com., M.Sc.)
- ✍ पद्मिनी कॉलेज ऑफ फार्मसी, दिघंची
 - D.Pharmacy, B.Pharmacy, M.Pharmacy & P.G.DMLT
- ✍ महाराजा आय.टी.आय.कॉलेज, पंढरपूर * विजतंत्री (इलेक्ट्रीशियन)
- ✍ इंद्रभाग्य सायन्स अॅकॅडमी, दिघंची CET, NEET, JEE
- ✍ इंद्रभाग्य शैक्षणिक निवासी संकुल, दिघंची

